

**METODOLOGIJA
STATISTIKE ROĐENIH**

Metodološka uputstva

Sarajevo, novembar
2007

Izdaje: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine,
Bosna i Hercegovina, Sarajevo, Zelenih beretki 26

Odgovara direktor: Zdenko Milinović, dipl. ecc.

Pripremila: Nora Selimović, stručni savjetnik

Lektorica za bosanski jezik: Marija Kovačić-Šmalcelj

Tehnički uredio: Aziz Vreto

Molimo korisnike da pri upotrebi podataka navedu izvor.

SADRŽAJ

PREDGOVOR.....	5
U V O D.....	6
1. PRAVNA OSNOVA ISTRAŽIVANJA STATISTIKE ROĐENIH.....	8
1.1. Izvori podataka.....	8
1.2. Zakon o matičnim knjigama Bosne i Hercegovine.....	10
1.2.1. Matična knjiga rođenih.....	11
1.2.2. Zajedničke odredbe upisa u matične knjige.....	13
2. METODOLOŠKE OSNOVE.....	14
2.1. Cilj istraživanja.....	15
2.2. Predmet istraživanja i jedinice posmatranja.....	15
2.3. Definicije, objašnjenja i međunarodne preporuke.....	16
2.3.1. Međunarodne preporuke.....	16
2.3.2. Sadržaj podataka statistike rođenih, definicije i objašnjenja.....	17
2.4 Metode za izračunavanje osnovnih demografskih pokazatelja.....	30
3. ORGANIZACIJA I PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA.....	40
3.1. Obuhvat.....	41
3.2. Teritorijalna organizacija.....	41
3.3. Učesnici istraživanja.....	41
3.4. Rokovi za prikupljanje, obradu i diseminaciju podataka.....	42
4. INSTRUMENTI ISTRAŽIVANJA.....	42
5. PRILOG 1: KODEKSI ŠIFARA.....	43
6. PRILOG 2: SPISAK PUBLIKACIONIH TABELA ZA NIVO BIH.....	49
7. LITERATURA.....	54

PREDGOVOR

Ova metodologija sadrži zakonske osnove, međunarodne preporuke, cilj, predmet i definicije za istraživanje o rođenim, metode za izračunavanje osnovnih demografskih pokazatelja, te organizaciju provođenja istraživanja.

Metodologija je terminološki i sadržajno usklađena sa zakonskim osnovama Zakona o matičnim knjigama, pozitivnim propisima vezanim za ovo područje rada, te preporukama UN-a i Eurostata, potrebama za podacima vitalne statistike za Bosnu i Hercegovinu, kao i međunarodnim zahtjevima.

Ova metodologija je namijenjena prvenstveno statističarima koji sudjeluju u metodološkim pripremama i prikupljanju statističkih podataka radi boljeg razumijevanja i lakše primjene međunarodnih standarda u redovnim statističkim istraživanjima. Također je namijenjena korisnicima statističkih podataka radi ispravne analize i interpretacije dobivenih rezultata.

Na kraju ove metodologije u prilogu su dati kodeksi-šifarnici koji se koriste u statistici rođenih, kao i spisak seta obaveznih tabela za nivo Bosne i Hercegovine.

DIREKTOR

Zdenko Milinović

U V O D

Demografija kao nauka o stanovništvu proučava sve zakonitosti i tendencije u promjenama, uzroke promjena i elemente koji utiču na promjene strukture stanovništva.

Statistika stanovništva se odnosi na numeričke podatke o stanovništvu zasnovane na posmatranju, odnosno prikupljanju, obradi, pregledanju radi eliminacije nekonzistentnosti ili nepodudarnosti, tabeliranju prema određenim klasifikacijama ili grupisanju podataka prema različitim grupama, publikovanju te diseminaciji podataka na drugi način.

Statistika stanovništva ujedno označava metode kvantitativne analize podataka o stanovništvu, odnosno načine prikupljanja i prezentiranja statističkih informacija o stanovništvu.

Statistika stanovništva općenito se prezentira pojmom geografske distribucije stanovništva s obzirom na njegovu raznoliku strukturu.

Osnovna statistička jedinica posmatranja u statistici stanovništva je pojedinac ili osoba. Stanovništvo je skup sastavljen od različitih pojedinaca, pa struktura odnosno sastav stanovništva prema nekom obilježju znači i podjelu frekvencija prema modalitetima tog obilježja.

Promjene strukture stanovništva određenog područja su pod uticajem komponenata prirodnog (natalitet i mortalitet) i mehaničkog (imigracija i emigracija) kretanja stanovništva, a pritom vrijedi i obratno.

Sistem vitalne statistike se definiše kao ukupan proces prikupljanja podataka pri tzv. građanskim evidencijama (administrativni izvori podataka) ili popisivanju koje se odnosi na specifične vitalne događaje, ovisno o zakonodavstvu pojedine države (rođenja, posvojenja, vjenčanja, razvodi ili poništenja braka, smrti i sl.), karakteristikama tih vitalnih događaja, odnosno o licima (osobama) na koja se ti vitalni događaji odnose te obradu, kontrolu, analizu i diseminaciju tih podataka u statističkom obliku.

Sistem vitalnih događaja treba biti sveobuhvatan, tj. treba uključiti sve vitalne događaje na svakoj geografskoj teritoriji (teritorijalne jedinice), te u svakoj populacijskoj grupi na nivou jedne države.

Vitalna statistika je osnovni izvor podataka koji se koristi za proučavanje promjena u prirodnom kretanju stanovništva i njegovom razvoju kao dinamici kretanja reprodukcije stanovništva.

Evidencija vitalnih događaja se može definirati kao evidencija koja se odnosi na pojedinca (pojedinu osobu) od njegovog rođenja do kraja života, uključujući promjene ličnih stanja građana, tj. u njegovom građanskom i bračnom statusu.

Pod mehaničkim kretanjem stanovništva se podrazumijeva kretanje stanovništva u odnosu na njegove geografske karakteristike, posmatrano u jedinici vremena (najčešće kalendarska godina).

Kako bi analize svih tih struktura bile što potpunije, potrebna su potpuna statistička istraživanja kao što je popis stanovništva. Iako je popis, kao dio cjelokupnog sistema informisanja, ujedno najbogatiji izvor podataka o stanovništvu, njegovoj strukturi i kontingentima, treba istaknuti da je to presjek stanja u određenom trenutku. Premda je Popis stanovništva najbogatiji izvor podataka o stanovništvu, njegovom ukupnom broju i strukturi, javlja se potreba za spoznajama o stanovništvu i u međupopisnom periodu, a to su podaci o prirodnom i mehaničkom kretanju stanovnika.

Na osnovu popisnih podataka, uz korištenje podataka o mehaničkom (migracije) i prirodnom kretanju stanovnika (razlika u broju živorođenih i umrlih), izrađuju se procjene ukupnog broja stanovnika i njegova starosno-spolna struktura, i to na nivou države i na nižim teritorijalnim nivoima (npr. entitet, kanton, općina).

Zadatak istraživanja o rođenim i umrlim je kontinuirano i sistemsko prikupljanje informacija vezanih uz evidenciju tih vitalnih događaja upisanih u matične knjige rođenih i umrlih, kao dio praćenja prirodnog kretanja stanovništva. Evidencija vitalnih događaja, a time i evidencija rođenih (živorođenih i mrtvorodenih), stalan je i kontinuiran, ujedno obavezan proces, ne samo tih vitalnih događaja već i njegovih karakteristika u skladu s pozitivnim propisima Bosne i Hercegovine.

Podaci vitalne statistike za nivo BiH objavljuju se godišnje u biltenu Demografija. Bilten o stanovništvu je publikacija Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, koja na sveobuhvatan način prikazuje službene statističke podatke o stanovništvu za nivo Bosne i Hercegovine.

Prema Zakonu o statistici BiH («Službeni glasnik BiH» br. 34/2002, 26/04 i 42/04) Agencija za statistiku BiH je nadležna da, u skladu s međunarodno prihvaćenom metodologijom, izrađuje i objavljuje statističke podatke za Bosnu i Hercegovinu, a na osnovu podataka zavoda za statistiku entiteta, Brčko Distrikta i drugih institucija na nivou BiH.

Od međunarodnih publikacija u kojima se iskazuju podaci vitalne statistike Bosne i Hercegovine najvažniji je Demografski godišnjak UN-a (Demographic Yearbook), te publikacija Vijeća Evrope «Recent Demographic Developments in Europe».

1. PRAVNA OSNOVA ISTRAŽIVANJA STATISTIKE ROĐENIH

Podaci o rođenim prikupljaju se na obrascu pod nazivom Statistički listić o rođenju (obrazac DEM-1).

Ovo istraživanje provodi se na osnovu Zakona o statistici Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH» br. 26/04 i 42/04), Zakona o statistici u Federaciji Bosne i Hercegovine («Službene novine Federacije BiH» broj 63/03), Zakona o statistici Republike Srpske («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 85/03), te prema Statističkom programu Bosne i Hercegovine, Planu rada Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, Programu rada Federalnog zavoda za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine, Programu rada Republičkog zavoda za statistiku Republike Srpske i Statističkom programu od interesa za Brčko Distrikt, Filijala Brčko.

1.1. IZVORI PODATAKA

Podaci vitalne statistike zasnivaju se na sistematskom prikupljanju informacija vezanih uz evidentiranje vitalnih događaja.

Podaci koji se odnose na vitalne događaje evidentirani su u matičnim knjigama.

Osnovni izvor podataka vitalne statistike jesu registracije vitalnih događaja, definirane kao permanentan upis bilo koje vrste vitalnih događaja; rođenja (živorođenih ili mrtvorodenih), priznanja očinstva, smrti, te sklapanja i razvoda braka.

Evidentiranje podataka vitalne statistike ima dugu historiju. Rođenja, umiranja i vjenčanja u vremenu od 1921. do 1939. godine evidentirana su pretežno u crkvenim knjigama, a neznatan dio u državnim matičnim knjigama.

Zbog nejednakosti u evidentiranju i prikupljanju podataka vitalne statistike nametala se potreba uvođenja zakonske regulative koja bi jednoznačno odredila standarde i principe na području društvene statistike. Neki uvedeni principi od tada primjenjuju se i danas.

Prvi propisi koji su određivali građanska stanja datiraju iz 1944. Naime, u martu 1944. ZAVNOBiH je izdao «Uputstva za vođenje matičnih knjiga» i u uvodu tih uputstava, pozivajući se na odluke donesene na II. zasjedanju AVNOJ-a, ističe se dužnost vlasti »...da nadzire i odlučuje u svim društvenim pitanjima, ne samo ekonomije, obrazovanja, zdravstva, itd., nego i takvim koji na prvi mah izgledaju kao da se tiču samo pojedinca. Ako se tačnije posmatra, vidimo da zadiru i u javne interese. Takvi su odnosi npr. rođenja, vjenčanja i smrti. Uredna državna zajednica mora pratiti razvoj promjene u broju svog stanovništva. Brojčani porast i pad stanovništva važan je iz mnogih razloga... Rođenja i smrti uzrokuju mnoge važne posljedice u pogledu uređenja odnosa u porodici, imovinskih pitanja kao naslijeđa i drugo...»

Osnovni propisi o građanskoj registraciji nalaze se u članu I. tih uputstava, gdje se propisuje: »Sva rođenja, vjenčanja i smrti građana koja se dogode na području pojedinog Narodnooslobodilačkog odbora, moraju se upisati u matične knjige.»

Značenje matičnih knjiga je istaknuto u članu 26. stav 4. Ustava FNRJ, gdje se navodi da je evidencija rođenih, umrlih i vjenčanih stavljena u nadležnost države. U cilju provođenja tog ustavnog propisa proglašen je 1. aprila 1946. »Zakon o državnim matičnim knjigama«, čiji su

propisi jedinstveno vrijedili na cijelom području bivše SFRJ («Službeni list FNRJ» broj 29/1946).

Prema općim odredbama tog zakona radi evidencije ličnih stanja građana vode se državne matične knjige.

Prema članu 3. tog zakona državne matične knjige su javne knjige. Činjenice koje su upisane u matičnim knjigama i koje se njima dokazuju smatraju se istinitima dok se sudskim putem ne dokaže suprotno. Izvodi iz matičnih knjiga imaju dokaznu snagu javnih isprava. Matične knjige su vođene (član 4. istog zakona) kod tadašnjih mjesnih i gradskih, odnosno rajonskih narodnih odbora. Članom 8. je predviđeno da se u konzularnim i diplomatskim predstavništvima FNRJ, gdje je to potrebno, vode i matične knjige rođenih i umrlih za državljane tadašnje države.

Matična knjiga rođenih, kako je to navedeno u citiranom zakonu, osnovna je i glavna matična knjiga jer se u njoj bilježe i oni podaci koji se upisuju u matične knjige vjenčanih i umrlih.

Iz matične knjige rođenih omogućen je uvid u sve podatke koji su određivali građanski status svake osobe, te je ona na taj način postala neka vrsta građanskog registra.

U matičnu knjigu rođenih se upisivalo: rođenje, posvojenje, pozakonjenje, priznanje odnosno odricanje očinstva i majčinstva, starateljstvo i prestanak starateljstva, promjena porodičnog (prezimana) i rođenog imena.

Osim navedenog, u matičnu knjigu rođenih se upisivao i dan, mjesec, godina, sat i mjesto rođenja, porodično i rođeno ime i spol djeteta, te podaci o porodičnom i rođenom imenu, godinama starosti, državljanstvu, narodnosti, zanimanju i mjestu stanovanja roditelja.

Na osnovu Zakona o državnim matičnim knjigama ministar unutrašnjih poslova propisao je Opće uputstvo za sastav i vođenje državnih matičnih knjiga, a objavljeno je u «Službenom listu FNRJ» broj 29/46 4. aprila 1946, gdje je navedeno da se matične knjige vode jednoobrazno na području cijele tadašnje države, ali se navodi, što je bitno za praćenje statističkih podataka o prirodnom kretanju stanovnika, i sljedeće: »...Matičar treba prilikom upisa u matične knjige ispuniti statistički listić za svaki slučaj rođenja, vjenčanja i smrti. Obrascе za statističke listiće sa svim potrebnim uputstvima propisuje Državni statistički zavod.»

U 1946. matičari su mjesečno dostavljali statističkim zavodima kotara i gradova, a oni statističkom zavodu NRBiH, podatke o ukupnom broju živorođenih, mrtvorodenih i umrlih prema spolu, te podatke o broju sklopljenih brakova za područja za koja su vodili matične knjige.

Svi podaci o vitalnim događajima do 1950. prikupljali su se zbirno prema mjestu registracije, tj. prema mjestu gdje se slučaj dogodio, odnosno prema mjestu gdje je pojedini slučaj rođenja, vjenčanja ili smrti upisan u matične knjige.

Od 1. januara 1950. podaci se prikupljaju na osnovu individualnih statističkih listića (obrazaca) za svaki upisani vitalni događaj, također prema mjestu registracije.

Prilikom upisa u matičnu knjigu rođenih matičar je ispunjavao za svako živorođeno ili mrtvorodeno dijete poseban Statistički listić o rođenju.

Ovaj način prikupljanja individualnih podataka je omogućio obradu prema mjestu stalnog stanovanja (prebivalištu), tj. prema mjestu stalnog stanovanja majke za rođenu (živorođenu i mrtvorodenu) djecu.

Kako bi se tačno provodilo načelo obrade podataka prema mjestu stalnog stanovanja (prebivalištu), razmjenjivani su statistički listići između tadašnjih republika. Ta je razmjena obavljena sve do 1991.

Obradom podataka prema mjestu stalnog stanovanja je omogućeno praćenje vitalnih promjena stalnog stanovništva, pogotovo pri proučavanju reprodukcije stanovništva, odnosno njegovog povećanja ili smanjenja za određeno područje.

Treba napomenuti da je od 1950. do 1959. na obrascu bilo jedinstveno pitanje «koje je dijete majci po redu rođenja», i to ukupno, dakle živorođeni i mrtvorodeni zajedno, dok se 1959. to pitanje razdvaja i posebno se iskazuje podatak o redu rođenja živorođene, a posebno o redu rođenja mrtvorodene djece. Godine 1961. uvodi se pitanje o «broju sada žive djece» i na ta se pitanja, dakle, o redu rođenja živorođene i mrtvorodene djece, te o tome «koliko je od te djece u životu», i sada upisuje odgovor na Statistički izvještaj o rođenju.

1.2. ZAKON O MATIČNIM KNJIGAMA BOSNE I HERCEGOVINE

Zakon o državnim matičnim knjigama iz 1946, te izmjene i dopune tokom godina, primjenjivani su do 1992. kada je, na osnovu Amandmana LI tačka 5. stav 3. na Ustav RBiH Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine, na prijedlog Vlade Republike Bosne i Hercegovine, donijelo Uredbu sa zakonskom snagom o matičnim knjigama. Ova uredba objavljena je 9. novembra 1992. u «Službenom listu RBiH» broj 20/92. S danom početka primjene ove uredbe prestaju da važe Zakon o matičnim knjigama («Službeni list SRBiH» br. 12/74, 38/86 i 33/90) i Zakon o osnovnim podacima za matične knjige («Službeni list SFRJ» broj 6/73), koji je Uredbom sa zakonskom snagom o preuzimanju i primjenjivanju saveznih zakona koji se u Bosni i Hercegovini primjenjuju kao republički zakon («Službeni list SRBiH» broj 20/92) preuzet kao republički zakon.

Prema Dejtonskom mirovnom sporazumu Bosna i Hercegovina je država podijeljena na dva entiteta: Federaciju Bosne i Hercegovine i Republiku Srpsku, te Brčko Distrikt.

Na osnovu člana 70. stav 1. tačka 2. Ustava Republike Srpske, te člana 116. Poslovnika Narodne skupštine Republike Srpske, donesen je Zakon o matičnim knjigama koji je objavljen u «Službenom glasniku Republike Srpske» broj 18/1999. Ovaj zakon je u saglasnosti sa zakonom koji je objavljen u «Službenom listu SRBiH» broj 20/92.

Federacija Bosne i Hercegovine nije donosila poseban zakon nego primjenjuje zakon o matičnim knjigama objavljen u «Službenom listu SRBiH» broj 20/92.

U osnovnim odredbama Uredbe sa zakonskom snagom o matičnim knjigama («Službeni list SRBiH» broj 20/92) matične knjige su definirane kao evidencije o ličnim stanjima građana u koje se upisuju činjenice o rođenju, zaključivanju braka i smrti, kao i primjedbe u vezi sa ovim činjenicama.

Prema članu 1. stav 3. te Uredbe matične knjige, izvodi iz matičnih knjiga i uvjerenja koja se izdaju na osnovu matičnih knjiga su javne isprave.

Prema članu 2. stav 1. Uredbe matične knjige se vode za svako naseljeno mjesto zasebno po matičnim područjima.

Na osnovu člana 45. stav 1. Uredbe sa zakonskom snagom o matičnim knjigama («Službeni list SRBiH» br. 20/92 i 6/93), ministar unutrašnjih poslova je donio Uputstvo o vođenju matičnih knjiga («Službeni list SRBiH» broj 21/93).

Na osnovu člana 42. stav 1. Zakona o matičnim knjigama u Republici Srpskoj («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 18/99), ministar Ministarstva uprave i lokalne samouprave je donio Uputstvo o vođenju matičnih knjiga («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 21/99).

Ovim uputstvima se propisuje način vođenja i čuvanja matičnih knjiga i spisa, način vršenja uvida u matične knjige i spise, način izdavanja izvoda i uvjerenja na osnovu matičnih knjiga i postupak za obnavljanje uništenih ili nestalih matičnih knjiga.

Uputstvom je određeno i sljedeće:

- matične knjige se vode u dva primjerka: prvi primjerak ili izvornik, i drugi primjerak koji je prijepis prvog primjerka;

- prvi primjerak ili izvornik matične knjige uvijek se vodi u obliku knjige povezane u korice s numerisanim stranama i ovjerene od nadležnog organa;

- drugi primjerak matične knjige se vodi na istom obrascu kao prvi primjerak, ali ne mora biti ukoričen dok se nalazi kod matičara;

- matične knjige se vode kod nadležnog organa za svako naseljeno mjesto po matičnim područjima;

- u slučaju promjene matičnog područja zaključene matične knjige za naseljena mjesta koja su pripala drugom matičnom području preuzet će matičar tog matičnog područja, a nezaključene matične knjige nastaviti će da vodi matičar dotadašnjeg matičnog područja do kraja godine i po njihovom zaključenju predat će ih novom nadležnom matičaru. Početkom sljedeće godine matične knjige vodit će se u skladu s novim matičnim područjem;

- pri spajanju matičnih područja matičar će preuzeti sve matične knjige koje su vođene za spojena matična područja;

- pri podjeli matičnih područja ili odvajanju naseljenih mjesta ili dijelova naseljenih mjesta iz sastava jednog matičnog područja i pripajanju drugom matičnom području, matične knjige preuzet će matičar kojem je pripao veći dio matičnog područja koje je podijeljeno.

1.2.1. MATIČNA KNJIGA ROĐENIH

Prema članu 5. Uredbe u matičnu knjigu rođenih upisuju se:

a) pri osnovnom upisu:

1. podaci o rođenju, i to: ime, prezime i spol djeteta, dan, mjesec, godina, sat i mjesto rođenja djeteta, te državljanstvo (u Republici Srpskoj na osnovu člana 4. Zakona o matičnim knjigama nacionalnost i vjeroispovijest);

2. podaci o roditeljima djeteta, i to: ime i prezime (za majku i djevojačko prezime), datum i mjesto rođenja, državljanstvo, prebivalište i adresa stana;

b) kao naknadni upisi i bilješke:

1. jedinstveni matični broj,
2. priznavanje i utvrđivanje očinstva i materinstva,
3. produženje i prestanak produženja roditeljskog prava,
4. pozakonjenje,
5. usvojenje i prestanak usvojenja,
6. starateljstvo i prestanak starateljstva,
7. zaključenje, prestanak i poništenje braka, te proglašavanje braka nepostojećim,
8. promjena imena i prezimena djeteta i promjena imena i prezimena roditelja, odnosno usvojioca,
9. promjena državljanstva,
10. smrt i proglašenje umrlim, kao i drugi podaci određeni zakonom.

Prema članu 6. Uredbe, upis rođenja djeteta u matičnu knjigu rođenih obavlja se na osnovu usmene ili pismene prijave matičaru matičnog područja na kojem je mjesto u kojem se dijete rodilo.

Rođenje djeteta na saobraćajnom sredstvu u toku prijevoza prijavljuje se matičaru matičnog područja na kojem je mjesto gdje se putovanje majke završilo.

Prema članu 8. Uredbe, rođenje djeteta u zdravstvenoj ustanovi dužna je da prijavi zdravstvena ustanova.

Rođenje djeteta van zdravstvene ustanove dužan je da prijavi otac djeteta, a ako on nije u mogućnosti da to učini ili je nepoznat, rođenje djeteta dužan je da prijavi drugi član domaćinstva, odnosno lice u čijem stanu je dijete rođeno, ili majka čim za to bude sposobna, ili babica ili lekar ako su sudjelovali pri porođaju, a ako ovih lica nema ili nisu u mogućnosti da rođenje prijave, rođenje je dužno da prijavi lice koje je saznalo za rođenje djeteta.

Rođenje djeteta prijavljuje se u roku od 15 dana od dana rođenja (član 7. Uredbe).

Ako je dijete mrtvo rođeno van zdravstvene ustanove, rođenje se mora prijaviti u roku od 24 sata od rođenja djeteta (član 7. stav 2. Uredbe).

Lica koja su po propisu o ličnom imenu ovlaštena da određuju lično ime djeteta dužna su da, radi upisa u matičnu knjigu rođenih, prijave nadležnom matičaru lično ime djeteta najkasnije u roku od dva mjeseca od dana rođenja djeteta (član 9. Uredbe).

Dijete čiji su roditelji nepoznati upisuje se u matičnu knjigu rođenih koja se vodi za mjesto gdje je dijete nađeno.

Upis se vrši na osnovu rješenja nadležnog organa starateljstva (član 11. Uredbe).

1.2.2. ZAJEDNIČKE ODREDBE UPISA U MATIČNE KNJIGE

U Uredbi sa zakonskom snagom o matičnim knjigama navedene su osnovne obaveze matičara:

- prema članu 23. matičar upisuje u matične knjige samo one činjenice i podatke koji su mu prijavljeni, odnosno koje sadrži akt nadležnog organa;
- prema članu 28. činjenice o rođenju ili smrti, prijavljene po isteku 30 dana od dana kada su se desile, matičar smije upisati u matične knjige samo na osnovu rješenja centra službi bezbjednosti (u Republici Srpskoj na osnovu rješenja općinskog organa, član 27. Zakona o matičnim knjigama), na čijem se području vodi matična knjiga u koju se ima izvršiti upis.

Prema Uputstvu o vođenju matičnih knjiga («Službeni list RBiH broj 21/93» i »Službeni glasnik Republike Srpske» broj 21/99), matičar:

- upisuje u matičnu knjigu samo ono što su stranke pred njim izjavile ili što je u pismenu sadržano;
- upis obavlja odmah po prijemu prijave ili drugog pismena. Ako matičar posumnja u istinitost prijave ili se to pokaže potrebnim, upis se može odložiti radi utvrđivanja istinitosti podataka u prijavi. Tačnost podataka prije upisa u matičnu knjigu matičar je dužan provjeriti po službenoj dužnosti (član 26. stav 2. Uredbe);
- lični podaci roditelja novorođenog djeteta, lični podaci bračnih drugova i lični podaci za umrla lica upisuju se na osnovu podataka iz matičnih knjiga ili drugih javnih isprava. Uz mjesto rođenja, u matičnu knjigu se upisuje i naziv općine;
- podaci o državljanstvu u matičnoj knjizi rođenih upisuju se prema propisima o državljanstvu;
- jedinstveni matični broj građana upisuje se u matične knjige prema odredbama čl. 20. do 26. Pravilnika o obrascima i načinu vođenja evidencije o jedinstvenim matičnim brojevima građana i o upisivanju matičnog broja u matične knjige («Službeni list SRBiH» br. 27/80 i 8/88).
- nacionalnost i vjeroispovijest u matične knjige rođenih upisuju se prema izjavi roditelja djeteta.

Ako majka rodi dvoje ili više djece odjednom, svako se dijete upisuje posebno u matičnu knjigu rođenih po redu rođenja. U rubriku »Primjedbe» upisuje se da su djeca blizanci i kod svakog se navodi redni broj pod kojim je upisan njegov bliznac.

Činjenice o rođenju mrtvog djeteta upisuju se u matičnu knjigu rođenih s podacima koji su predviđeni za živorođeno dijete, a lično ime se unosi na izričiti zahtjev roditelja. U rubriku «Primjedbe» upisuje se zabilješka «dijete je mrtvo rođeno».

Ako je prilikom upisa činjenice rođenja u matičnu knjigu rođenih jedan roditelj djeteta nepoznat ili su nepoznati drugi podaci, rubrike predviđene za unošenje odnosnih podataka ne popunjavaju se, a u rubriku «Primjedbe» unosi se zabilješka da su ti podaci nepoznati.

Ako je dijete nađeno i podaci za oba roditelja nepoznati, u rubriku «Primjedbe» unosi se zabilješka o rješenju na osnovu kojeg je izvršen upis, i to naziv i sjedište organa starateljstva, broj i datum rješenja.

Na osnovu rješenja o utvrđivanju roditelja matičar upisuje podatke u odgovarajuće rubrike. U rubriku »Naknadni upisi i bilješke« upisuje naziv i sjedište organa, te broj i datum rješenja kojim je utvrđen roditelj.

Materinstvo i očinstvo može se priznati pred matičarom, organom starateljstva, sudom ili notarom (član 56. stav 1. Porodičnog zakona Federacije BiH, »Službene novine Federacije BiH« br. 35/05 i 41/05; član 112. stav 1. Porodičnog zakona Republike Srpske, »Službeni glasnik Republike Srpske« broj 54/02).

Matičar nadležan za upis djeteta u matičnu knjigu rođenih dužan je u roku 30 dana od prijema izjave ili zapisnika o priznanju materinstva zatražiti prethodnu saglasnost od organa starateljstva. Nakon što pribavi saglasnost organa starateljstva, matičar upisuje priznanje materinstva u matičnu knjigu rođenih.

Majka može dati pristanak na priznanje očinstva izjavom pred matičarom, organom starateljstva, sudom ili notarom (član 62. stav 3. Porodičnog zakona Federacije BiH, »Službene novine Federacije BiH« br. 35/05 i 41/05; član 117. stav 1. Porodičnog zakona Republike Srpske, »Službeni glasnik Republike Srpske« broj 54/02).

Prema članu 34. Uredbe, činjenica rođenja nastala u inozemstvu upisuje se u matičnu knjigu rođenih koja se vodi za naseljeno mjesto u kojem je posljednje zajedničko prebivalište roditelja djeteta, a ako nisu imali zajedničko prebivalište u matičnu knjigu rođenih koja se vodi za naseljeno mjesto u kojem je posljednje prebivalište jednog od roditelja.

U slučaju da se posljednje prebivalište lica ne može utvrditi, upis će se izvršiti u odgovarajuću matičnu knjigu po mjestu rođenja odnosnih lica. Ako ova lica nisu ni rođena na teritoriji BiH upis će se izvršiti u odgovarajuću matičnu knjigu koja se vodi u gradu Sarajevu u općini Centar-Sarajevo (za područje Federacije BiH) ili u Banjoj Luci (za područje Republike Srpske).

Ovdje treba napomenuti da je u Međunarodnoj konvenciji za ljudska (građanska) i politička prava u članu 24. navedeno da «svako dijete treba biti evidentirano odmah nakon rođenja i treba dobiti ime» (rezolucija Generalne skupštine 2200A (XXI), aneks I, decembar 1996).

2. METODOLOŠKE OSNOVE

U okviru ovih metodoloških osnova glavni je zadatak definirati cilj i predmet istraživanja statistike rođenih te odrediti:

- sistem koji se primjenjuje u prikupljanju podataka o rođenim odnosno u prikupljanju podataka na osnovu upisa u matičnu knjigu rođenih;

- definicije osnovnih pojmova primijenjenih u predmetu istraživanja i
- metode za izračunavanje osnovnih demografskih pokazatelja u statistici rođenih.

2.1. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj statističkog istraživanja o rođenim je da se dobiju podaci o ukupnom broju rođene djece kao osnovnoj komponenti prirodnog kretanja stanovništva, pogotovo o broju živorođene djece. Osim podataka o ukupnom broju živorođene djece, cilj je ovog istraživanja i dobivanje podataka o spolnoj strukturi rođenih, ali i prostornoj raspoređenosti, pogotovo živorođene djece.

Na osnovu podataka dobivenih iz statističkog istraživanja o rođenima, uz podjelu na živorođene i mrtvorodene, cilj je ovog istraživanja i dobivanje podataka o majci i ocu, njihovoj starosti, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti, vjeroispovijesti, školskoj spremi te ekonomskim obilježjima, zatim o karakteristikama rođenja djeteta: datum i mjesto rođenja i spol, podataka o tome je li dijete rođeno u braku ili izvan braka, te osnovnih karakteristika ovog vitalnog događaja kao što je mjesto porođaja: zdravstvena ustanova ili drugo mjesto, pomoć pri porođaju - ljekara, diplomirane babice ili drugog lica, vrsta porođaja - jedno, dvoje, troje i više djece, datum sklapanja braka roditelja za djecu rođenu u braku, te o broju i redoslijedu rođene, odnosno živorođene djece.

Uz dobivanje navedenih podataka, cilj je ovog istraživanja dobiti osnovne baze za izračunavanje niza analitičkih pokazatelja važnih za analize sadašnje, ali i za pretpostavke o budućoj populaciji te za projekcije ukupnog stanovništva i njegove strukture.

Kontinuirano, godišnje se prati razlika ukupnog broja živorođenih i umrlih lica, što je prirodni priraštaj ili pad stanovništva države ili određenog područja.

2.2. PREDMET ISTRAŽIVANJA I JEDINICE POSMATRANJA

Predmet ovog istraživanja je svako rođeno dijete koje je evidentirano u matičnoj knjizi rođenih na području Bosne i Hercegovine.

Jedinica posmatranja je svako živorođeno ili mrtvorodeno dijete upisano u matičnu knjigu rođenih i za koje matičar prilikom evidencije u matičnu knjigu rođenih popunjava Statistički listić o rođenju (obrazac DEM-1).

Za svako dijete iz višestrukog porođaja, bilo živorođeno ili mrtvorodeno, popunjava se poseban obrazac, i to onim redom kojim su se rađala djeca, odnosno kako su i upisana u matičnu knjigu rođenih.

Prema pravnim propisima o vođenju matičnih knjiga, slučajevi rođenja obavezno se upisuju u matične knjige područja na kojem su se desili, bez obzira stanuju li osobe na koje se odnose na tom području ili ne.

Obrađeni podaci o živorođenim i mrtvorodenim se daju prema mjestu stalnog stanovanja majke. Iskazivanje podataka na teritorijalnom nivou je osnova za izradu programa

postnatalitetne brige o djeci i majci, ali i opću zaštitu djece, žena i porodica za taj političko-teritorijalni nivo.

2.3. DEFINICIJE, OBJAŠNJENJA I MEĐUNARODNE PREPORUKE

Definicije i objašnjenja sadržana u ovim metodološkim uputstvima zasnivaju se na Preporukama UN-a i Eurostata za prikupljanje podataka vitalne statistike, ali i pozitivnim propisima Bosne i Hercegovine.

2.3.1. MEĐUNARODNE PREPORUKE

Godine 1953. u okviru Ujedinjenih nacija publikovane su međunarodne preporuke i standardi ((Principles for a Vital Statistics System (United Nations publications, Sales No.1953.XVII.8))za primjenu u prikupljanju i obradi podataka vitalne statistike. Na izradi tih preporuka sudjelovali su stručnjaci, predstavnici 58 zemalja svijeta.

Preporuke su izrađene radi definiranja podataka vitalne statistike koji bi bili međusobno usporedivi, ako ne za sve zemlje svijeta, a ono barem za većinu članica UN-a.

Nakon toga objavljeno je nekoliko UN-ovih publikacija tipa priručnika i /ili preporuka iz područja vitalne statistike. Među njima i 1999, odnosno 1973, kao dopuna prve publikacije ovog tipa iz 1953. (Principles and Recommendations for a Vital Statistics System, Series M, No.19, Rev.1), gdje je, među ostalim, dat preporučeni sadržaj prikupljanja podataka pojedinih vitalnih događaja, njihove definicije te prijedlozi za izradu tabela vitalne statistike.

U preporukama se navodi da njihov osnovni cilj nije u određivanju zahtjeva u odnosu na vlade pojedinih zemalja, već usmjeravanje zemalja prema razvoju i ocjenjivanje sistema vitalne statistike koja se zasniva na valjanom građanskom evidencijskom sistemu, koristeći se pritom i pomoćnim metodama kada su one potrebne.

U priručniku vitalne statistike (Handbook of Vital Statistics System and Methods, Studies and Methods, Series F No.35, Volume I., United Nations, New York, 1991) građanska je registracija definirana kao kontinuirana, stalna i obavezna evidencija vitalnih događaja i karakteristika vitalnih događaja kao što su rođenje, smrt, vjenčanje i razvod braka. Sve se te registracije zasnivaju na nacionalnim zakonodavstvima i prioritetni im je zadatak osiguranje svih potrebnih službenih dokumenata za građane svake od tih država. Međutim, podaci koji se prikupljaju tokom procesa registracije postaju korisne i važne statističke informacije. Ta evidencija vitalnih događaja i popunjavanje pojedinačnih statističkih izvještaja kontinuirani je izvor podataka vitalne statistike.

Osim organizacije UN, čije osnovne postavke primjenjuje i Eurostat, veliku ulogu u izradi standarda i klasifikacija koje se koriste u vitalnoj statistici, ali i revidiranju kompletnog sistema vitalne statistike, ima i Svjetska zdravstvena organizacija (WHO-World Health Organisation).

Izbor sadržaja u statistici rođenih, kao i u ostalim područjima vitalne statistike, treba se primarno zasnivati na državnom (nacionalnom) potencijalu vezano uz zakonske odredbe o evidentiranju podataka vitalne statistike (Zakon o matičnim knjigama, «Službeni list SRBiH» broj 20/92 i «Službeni glasnik Republike Srpske» broj 18/99), a time i uz državne (nacionalne)

potrebe, ali i međunarodne zahtjeve poređenja podataka o rođenim, odnosno o ostalim vitalnim događajima.

Da bi se zadovoljile državne (nacionalne) i međunarodne potrebe za podacima vitalne statistike, odnosno podacima o rođenim, sve bi zemlje trebale u statističko istraživanje o rođenim ugraditi zajednički osnovni skup pitanja, s tim da se taj sadržaj dopunjuje ovisno o potrebama svake zemlje.

Kako bi podaci vitalne statistike, a time i podaci o rođenim, bili uporedivi na međunarodnom nivou, treba se koristiti definicijama u skladu s međunarodnim standardima te, u svakom slučaju, u skladu s definicijama primijenjenima u popisu. Primjena definicija korištenih u popisu posebno je važna jer se veliki dio stopa u vitalnoj statistici izračunava stavljanjem u odnos pojedinih vitalnih događaja (frekvencija) i adekvatnih kontingenata stanovništva ili ukupne populacije. Kad se podaci popisa i vitalne statistike ne bi zasnivali na istim definicijama, stope vitalne statistike bilo bi teško ili gotovo nemoguće interpretirati.

U Preporukama UN-a za sistem vitalne statistike dat je preporučeni sadržaj i njegove definicije (Principles and Recommendations for a Vital Statistics System, Revision 2, United Nations, New York, 2001) za svako živorođeno i mrtvorođeno dijete (definicije živorođenog ili mrtvorođenog djeteta usklađene prema standardima Svjetske zdravstvene organizacije), koji je podijeljen na osnovni i dopunski sadržaj.

Treba napomenuti da se u statistici rođenih u Bosni i Hercegovini ne prikuplja dio dopunskog ili neobaveznog sadržaja iz preporuka UN-a o majci i ocu, i to:

- pismenost,
- socioekonomski status,
- trajanje stanovanja u uobičajenom mjestu stanovanja,
- mjesto stanovanja određenog datuma u prošlosti,
- mjesto rođenja,
- migrantski status.

2.3.2. SADRŽAJ PODATAKA STATISTIKE ROĐENIH, DEFINICIJE I OBJAŠNJENJA

Jasne, potpune i jednoobrazne definicije, kao osnovna načela, usklađene sa međunarodnim preporukama, nužno su potrebni elementi u evidentiranju vitalnih događaja. Dovoljno fleksibilnim sistemom obrade podataka vitalne statistike i primjenom novih metoda prikupljanja podataka ili prilagođavanjem postojećih omogućava se opća uporedivost s obzirom na teritorijalnu rasprostranjenost na državnom i međunarodnom nivou. To treba imati u vidu prilikom izrade serija podataka, pogotovo vodeći računa o tome da se podaci obrađuju za najniže teritorijalne jedinice (naseljena mjesta) ako se iskazuju na regionalnom nivou (česte teritorijalne promjene u Bosni i Hercegovini - promjene naziva naseljenih mjesta, općina).

U nastavku se daje, u skladu sa godišnjim programom/planom, sadržaj podataka koji se prikupljaju u statistici rođenih, te objašnjenja, definicije i popis svih pozitivnih propisa u BiH na kojima se zasniva istraživanje o rođenim.

a) Karakteristike evidencije

(1) Mjesto rođenja - geografska karakteristika

Mjesto rođenja definirano je kao geografsko područje gdje je dijete rođeno.

Mjesto rođenja je mjesto gdje je dijete rođeno ili, za nađeno dijete, gdje je nađeno. Ako je dijete rođeno na teritoriji Bosne i Hercegovine, mjestom rođenja smatra se naselje Bosne i Hercegovine u kojem je dijete rođeno, a ako je rođeno u inozemstvu, mjestom rođenja smatra se ona strana država u kojoj je dijete rođeno.

U skladu s Uputstvom o vođenju matičnih knjiga («Službeni list R BiH» broj 21/93 i «Službeni glasnik Republike Srpske» broj 21/99) rođenje djeteta u saobraćajnom sredstvu (avionu, vozu i sl.) kao mjesto rođenja u matičnu knjigu rođenih upisuje se mjesto u kojem je putovanje majke završeno.

Uputstvom je također navedeno da se činjenica rođenja djeteta u saobraćajnom sredstvu prijavljuje matičaru matičnog područja mjesta u kojem je putovanje djetetove majke završeno.

(2) Mjesto evidencije

Matični ured i njegova matična područja unutrašnje su organizacione jedinice ureda za opću upravu, gdje se, uz ostale poslove vezane za lična stanja građana, obavljaju upisi svih rođenih za nadležno područje u matičnu knjigu rođenih.

Osim podataka o matičnom području i matičnom uredu, prikupljaju se i podaci o kantonu/županiji (samo u Federaciji BiH) kojem matični ured i njegova matična područja pripadaju.

(3) Tekući broj upisa u matičnu knjigu rođenih

Odnosi se na redni broj pod kojim je dijete upisano u matičnu knjigu rođenih u tekućoj godini.

(4) Datum upisa

Upisuje se dan, mjesec i godina kada je izvršen upis djeteta u matičnu knjigu rođenih.

b) Vrsta vitalnog događaja

Odnosi se na činjenicu vrste rođenja, odnosno rođenja živorođenog ili mrtvorodenog djeteta. Rođenje je proces porođanja djeteta.

(5) Živorodeno dijete

Živorodenim se djetetom smatra svako dijete koje prilikom rođenja diše i pokazuje druge znakove života kao što su kucanje srca, pulsiranje pupčane vrpce i nesumnjivo kretanje voljnih mišića.

Ako dijete ubrzo nakon poroda umre, najprije se registruje kao živorođeno, a zatim kao umrlo dojenče.

(6) Mrtvorodeno dijete

Od 2001. godine, prema preporukama Skupštine Svjetske zdravstvene organizacije i Međunarodnog udruženja ginekologa (FIGO), **mrtvorodenim** se smatra dijete rođeno, odnosno izvađeno iz tijela majke bez ikakvih znakova života, tj. ako nije disalo niti pokazivalo neki drugi znak života, a nošeno je duže od 22 sedmice (približno 6 mjeseci) i koje ima porođajnu težinu 500 g i više.

U skladu s Uputstvom o vođenju matičnih knjiga («Službeni list RBiH» broj 21/93 i «Službeni glasnik Republike Srpske» broj 21/99) činjenica o rođenju mrtvorodenog djeteta upisuje se u matičnu knjigu rođenih s podacima koji su predviđeni za živorođeno dijete, a lično se ime unosi na izričit zahtjev roditelja. U rubriku «Primjedbe» upisuje se zabilješka «dijete je mrtvo rođeno».

Izbacivanje mrtvog ploda koji je nošen manje od 22 sedmice smatra se pobačajem (abortusom), bez obzira na to je li riječ o prirodnom ili namjernom prekidu trudnoće, i ne registruje se u matičnim knjigama, niti se ti podaci iskazuju u ukupnom broju mrtvorodenih.

c) Karakteristike djeteta

(7) Ime djeteta

U skladu s odredbama Zakona o matičnim knjigama, u matičnu knjigu rođenih upisuje se ime i prezime djeteta.

(8) Spol djeteta

Spol je osnovna karakteristika djeteta i u skladu s odredbama Zakona o matičnim knjigama u matičnu knjigu rođenih upisuje se spol djeteta (muško, žensko).

(9) Dijete rođeno u braku ili izvan braka (zakonitost djeteta)

Djetetom rođenim u braku ili bračnim djetetom smatra se ono dijete koje je rođeno u braku sklopljenom prema zakonskim odredbama i ono koje je rođeno tokom 300 dana od prestanka braka.

Brak je, prema članu 6. odnosno članu 4. Porodičnog zakona («Službene novine Federacije BiH» broj 35/05 i «Službeni glasnik Republike Srpske» broj 54/02), zakonom uređena zajednica života žene i muškarca.

U skladu s odredbama porodičnog zakona (član 53. FBiH i član 109. RS), djetetovom majkom se smatra žena koja ga je rodila, dok se djetetovim ocem (član 54. FBiH i član 109. stav 2. RS) smatra majčin muž ako je dijete rođeno za vrijeme trajanja braka ili u periodu do 300 dana od prestanka braka.

Ako se majčinstvo ili očinstvo ne može odrediti prema čl. 53. ili 54. Porodičnog zakona FBiH ili članu 109. stav 1. i stav 2. Porodičnog zakona RS, utvrđuje se priznanjem roditelja ili sudskom odlukom (član 55. FBiH; član 112. RS).

Prema članu 56. stav 1. (FBiH) i članu 112. stav 1. (RS), majčinstvo i očinstvo se može priznati pred matičarom, organom starateljstva, sudom ili notarom.

Za upis priznanja očinstva potreban je pristanak djetetove majke (član 62. FBiH; član 117. RS).

Prema članu 66. (FBiH), ako prilikom upisa djeteta u matičnu knjigu rođenih nema podataka o djetetovu ocu, matičar treba upoznati majku sa pravom djeteta da zna ko mu je otac i sa postupcima koji se mogu poduzeti radi ostvarivanja tog prava. Također majka može matičaru dati izjavu u zapisnik koga smatra djetetovim ocem, što se ujedno smatra pristankom na priznanje očinstva.

U skladu s odredbama Zakona o matičnim knjigama, u matičnu knjigu rođenih (član 11. «Službeni list RBiH» broj 20/92 i član 10. «Službenog glasnika RS» broj 18/99) se upisuje činjenica nađenog djeteta.

d) Karakteristike događaja

(10) Datum rođenja i JMBG

Upisuje se dan, mjesec i godina kada je dijete rođeno.

Jedinstveni matični broj građana (JMBG) u matične knjige se upisuje prema odredbama čl. 20. do 26. Pravilnika o obrascima i načinu vođenja evidencije o jedinstvenim matičnim brojevima i o upisivanju matičnog broja u matične knjige («Službeni list SRBiH» br. 27/80 i 8/88).

Ako JMBG nije određen do dana dostavljanja obrasca statističkom zavodu, onda se upisuje samo datum rođenja.

Datum rođenja za nađenu djecu (nahoćad) upisuje se prema procjeni nadležnog organa koji sastavlja zapisnik o nađenom djetetu.

(11) Mjesto porođaja i pomoć pri porođaju

Mjesto porođaja odnosi se na vrstu ustanove (porodilišta) u kojoj se dijete rodilo (bolnica ili druga zdravstvena ustanova), kod kuće (stan) ili na drugom mjestu (npr. zatvoru, instituciji za socijalnu zaštitu, ili u saobraćajnom sredstvu - voz, avion, brod i sl.)

Stručnom pomoći pri rađanju smatra se pomoć doktora medicine ili diplomirane babice.

Za djecu rođenu u porodilištu smatra se da je pri porođaju pružena stručna pomoć.

Ako je, za djecu rođenu «na drugom mjestu», pomoć pri porođanju pružila medicinska sestra, bolničarka ili druga osoba koja nije kvalifikovana za pružanje pomoći pri porođanju, smatra se da je dijete rođeno bez stručne pomoći.

(12) Težina djeteta pri rođenju (Porođajna težina)

Porođajna težina je prva težina fetusa ili novorođenčeta dobivena odmah nakon rođenja. Za živorođene, porođajna težina bi se po mogućnosti trebala izmjeriti unutar prvog sata života prije značajnih postnatalnih (postporođajnih) gubitaka težine. Aktualna težina bi se trebala zabilježiti do stepena tačnosti do kojeg je izmjerena. Težina se ne bi trebala bilježiti grupno.

Težina može biti bilježena u funtama ili uncama ako je to mjerna vrijednost u zemlji, konverzija u gramsku klasifikaciju bi se trebala uraditi kao dio tabelarnog procesa. Statističko tabeliranje uključuje 500 gramsko grupisanje za porođajnu težinu.

Definicije «niske», »veoma niske» i «ekstremno niske» porođajne težine nisu međusobno isključive kategorije. Ispod postavljenih limita (granica), one su sve uključive i stoga se preklapaju (npr. »niski» uključuje «veoma nisku» i »ekstremno nisku» i «veoma niska» uključuje «ekstremno nisku»). Niska porođajna težina je definirana kako slijedi:

Niska porođajna težina = manje od 2.500 grama (g)
(do i uključujući 2.4999 g)

Veoma niska porođajna težina = manje od 1.500 grama (g)
(do i uključujući 1.4999 g)

Ekstremno niska porođajna težina = manje od 1.000 grama (g)
(do i uključujući 999 g).

(13) Vrsta porođaja (broj djece u posmatranom porođaju)

Vrsta porođaja se odnosi na jednostruku ili višestruku trudnoću, odnosno na broj novorođenčadi rođenih u posmatranom porođaju (jedno, dvoje-blizanci, troje i više).

e) Karakteristike majke

(14) Prezime i ime

Upisuje se prezime i ime majke onako kako je upisano u matičnu knjigu rođenih.

(15) Datum rođenja i JMBG

Odnosi se na datum rođenja majke (dan, mjesec i godina). Na osnovu ovog podatka izračunava se starost majke u trenutku rođenja djeteta, a izražava se u navršenim godinama života.

Jedinstveni matični broj građana (JMBG) u matične knjige se upisuje prema odredbama čl. 20. do 26. Pravilnika o obrascima i načinu vođenja evidencije o jedinstvenim matičnim brojevima i o upisivanju matičnog broja u matične knjige («Službeni list SRBiH» br. 27/80 i 8/88).

(16) Prebivalište i boravište

Prebivalište i boravište je geografska lokacija u zemlji, teritorijalna jedinica ili veća geografska cjelina (političko-teritorijalna jedinica) ili geografska lokacija u stranoj zemlji u kojoj majka novorođenčeta ima prebivalište ili boravište.

Pod prebivalištem smatra se općina ili distrikt u kojem se državljanin nastani s namjerom da tamo stalno živi (Zakon o prebivalištu i boravištu državljana BiH, »Službeni glasnik BiH« broj 32/01). Ta zakonska odredba «prebivališta» određuje se dvjema činjenicama: nastanjenošću u određenom naselju i namjerom da osoba u tom naselju stalno živi.

Pod boravištem se smatra općina ili distrikt gdje se državljanin nastani s namjerom da tamo privremeno živi.

U skladu s članom 4. i članom 8. važećeg zakona, državljani prijavljuju i odjavljuju prebivalište i boravište.

Prijavljivanje i odjavljivanje prebivališta, kao i adrese stanovanja, obavezno je za sve državljane.

Prijavljivanje i odjavljivanje boravišta je dobrovoljno.

U roku od 60 dana od uspostave prebivališta, državljanin podnosi zahtjev za prijavu prebivališta/boravišta nadležnom organu u mjestu svog prebivališta ili boravišta navodeći svoju kućnu adresu.

Prema Zakonu o kretanju i boravku stranaca i azilu, član 52. («Službeni glasnik BiH» broj 29/03), boravište stranca je mjesto u kojem stranac boravi do godinu dana u privremenom boravku, dok je prebivalište mjesto u kojem se stranac, koji ima odobren stalni boravak na teritoriji BiH, nastanio s namjerom da u njemu stalno živi.

Boravak stranaca je prema članu 31. ovog zakona određen kao: vizni, bezvizni, privremeni i stalni boravak:

- a) vizni boravak je pravo na boravak stranca u BiH u vremenu koje je navedeno u vizi,
- b) bezvizni boravak je pravo na boravak stranaca koji dolaze iz zemalja bezviznog režima,
- c) privremeni boravak je boravak na teritoriji BiH u trajanju do godinu dana,
- d) stalni boravak je boravak na teritoriji BiH u neograničenom vremenskom razdoblju.

Prema članu 32. istog zakona odobrenje za privremeni boravak mora imati stranac koji namjerava boraviti u Bosni i Hercegovini i nakon roka određenog vizom, odnosno roka određenoga za bezvizni boravak.

Odobrenje za prvi privremeni boravak (član 33. Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu) izdaje se za razdoblje do jedne godine, a može se produžavati na zahtjev stranca.

Stalni boravak (član 40. Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu) izdaje se strancu pod uvjetom da na osnovu odobrenja privremenog boravka neprekidno živi na teritoriji BiH najmanje pet godina prije podnošenja zahtjeva za odobrenje stalnog boravka.

Stranac kojem je odobren stalni boravak dužan je prijaviti prebivalište i promjenu adrese stana u mjestu prebivališta u roku od osam dana od dana prijema odluke o odobrenju stalnog boravka, odnosno od dana dolaska u mjesto prebivališta, odnosno od dana promjene stana.

Stranac kojem je odobren privremeni boravak dužan je prijaviti boravište i promjenu adrese stana u roku od 48 sati od dana prijema odluke o odobrenju privremenog boravka, odnosno od dana dolaska u mjesto boravka, odnosno od dana promjene stana.

O strancima na privremenom boravku i stalnom boravku, te prijavi o odjavi prebivališta odnosno boravišta ili promjeni adrese stana, vodi se evidencija. Tu evidenciju u okviru svog djelokruga rada vodi mjerodavan organ (član 91. Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu).

U istraživanju o rođenim, vezano uz prebivalište/boravište, prikupljaju se i podaci koji se odnose na sljedeće prostorne jedinice:

- kanton (samo za područje Federacije),
- općina,
- naselje.

Kanton je jedinica lokalne uprave i samouprave. Područje kantona se određuje tako da ono bude izraz historijskih, saobraćajnih i privrednih faktora i da predstavlja prirodnu samoupravnu cjelinu. Područje kantona je definirano područjem pripadajućih općina.

Općina je jedinica lokalne samouprave osnovana za područje nekoliko naselja koja predstavljaju prirodnu, privrednu i društvenu cjelinu, te koja su povezana zajedničkim interesima stanovništva. Područje općine je definirano pripadajućim naseljima.

Naselje je prostorna antropogeografska jedinica koja se sastoji od građevinskog područja i područja za druge namjene, a ima vlastiti sistem obilježavanja zgrada u okviru naselja ili u okviru uličnog sistema u naselju. Naselje može pripadati samo jednoj općini.

Naziv kantona, općine i naselja (mjesto) treba upisati prema teritorijalnoj podjeli važećoj u trenutku upisa u matičnu knjigu rođenih.

Za naselje kao odgovor treba upisati naziv mjesta (samostalno naselje, a ne njegov dio) u kojem majka stalno stanuje i naziv općine kojoj to mjesto pripada. Za majku koja je rodila dijete u mjestu koje nije mjesto njenog stalnog stanovanja (npr. u gostima, bolnici itd.), upisuje se mjesto u kojem je ona stalno nastanjena, tj. njeno prebivalište.

Za nahočad se upisuje naziv države, kantona, općine i naselja gdje je dijete nađeno.

Ako je majka odsutna iz prebivališta duže od jedne godine upisuje se mjesto boravka (u obzir se uzima godina koja prethodi datumu rođenja djeteta).

Ako majka boravi u inozemstvu duže od jedne godine obavezno se upisuje mjesto i naziv države njezinog boravka.

(17) Datum zaključenja braka

Odnosi se na dan, mjesec i godinu kada je sklopljen brak majke živorođenog ili mrtvorodenog djeteta.

Na osnovu podataka o datumu zaključenja braka i rođenja djeteta (živorođenog ili mrtvorodenog) izračunava se podatak o trajanju braka.

(18) Brak po redu

Odnosi se na sadašnji brak (koji je po redu), s tim da se uzimaju u obzir samo oni brakovi koji su sklopljeni u skladu sa zakonskim odredbama.

(19) Broj rođene djece

- ukupan broj rođene djece

Odnosi se na redosljed poroda odnosno na ukupan broj djece koju je majka rodila (živorođena i mrtvorodena djeca) uključujući novorođeno dijete (živorođeno ili mrtvorodeno), bez obzira na to jesu li djeca rođena u braku ili izvan braka.

- broj živorođene djece

Odnosi se na ukupan broj živorođene djece koju je majka rodila uključujući posmatrano živorođeno dijete, bez obzira na to jesu li djeca rođena u braku ili izvan braka. U slučaju višestrukog porođaja u obzir se uzimaju sva živorođena djeca.

- broj mrtvorodene djece

Odnosi se na ukupan broj mrtvorodene djece koju je majka rodila, bez obzira na to jesu li djeca rođena u braku ili izvan braka.

(20) Broj djece koja su u životu

Odnosi se na broj živorođene djece koju je majka rodila a koja su u životu, uključujući novorođeno živorođeno dijete.

(21) Broj djece rođene u ovom braku

- ukupan broj rođene djece

Odnosi se na ukupan broj djece (živorođena i mrtvorodena) rođene u ovom braku (u vrijeme aktuelnog vitalnog događaja - rođenja).

Uzimaju se u obzir samo djeca rođena u sadašnjem braku (ne uzimaju se u obzir djeca iz prijašnjih brakova i vanbračna djeca).

- broj živorođene djece

Odnosi se na ukupan broj živorođene djece rođene u ovom braku.

- broj mrtvorodene djece

Odnosi se na ukupan broj mrtvorodene djece koju je majka rodila u ovom braku.

(22) Državljanstvo

Državljanstvo se definiše kao stalan pravni odnos pojedine osobe s državom koja pojedincu priznaje poseban pravni status.

Državljanstvo BiH prema Zakonu o državljanstvu («Službeni glasnik BiH» broj 13/99) i Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o državljanstvu BiH («Službeni glasnik BiH» br. 41/02,6/03,14/03 i 82/05) stiče se:

1. porijeklom;
2. rođenjem na teritoriji BiH;
3. usvajanjem;
4. naturalizacijom;
5. putem međunarodnog sporazuma.

Prema članu 6. ovog zakona dijete državljanstvo BiH porijeklom stiče:

1. ako su oba roditelja bili državljani BiH u vrijeme djetetovog rođenja, bez obzira na mjesto njegovog rođenja;
2. ako je jedan roditelj bio državljanin BiH u vrijeme djetetovog rođenja, a dijete je rođeno na teritoriji BiH;
3. ako je jedan roditelj bio državljanin BiH u vrijeme djetetovog rođenja, a dijete je rođeno u inozemstvu, ako bi ono inače bilo bez državljanstva;
4. ako je rođeno u inozemstvu, a jedan roditelj je bio državljanin BiH u vrijeme djetetovog rođenja, pod uvjetom da do vremena kada napuni 23. godine:
 - bude registrovan u svrhu evidentiranja BiH državljana kod kompetentnih vlasti u BiH u zemlji ili inozemstvu;
 - ima stalno mjesto boravka na teritoriji BiH.

Državljanstvo BiH stiče i dijete rođeno ili nađeno na teritoriji BiH čija su oba roditelja nepoznata, ili nepoznatog državljanstva, ili bez državljanstva, ili ako je dijete bez državljanstva.

Dijete mlađe od 18 godina, koje je u potpunosti usvojio državljanin BiH, također stiče državljanstvo BiH.

(23) Nacionalna - etnička pripadnost

Nacionalna - etnička pripadnost je obilježje koje označava pripadnost pojedinca narodu ili etničkoj grupi.

U skladu sa Zakonom o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina (član 3. »Službeni glasnik BiH« broj 12/03) nacionalna manjina je definirana kao dio stanovništva -državljana BiH koji ne pripadaju ni jednom od tri konstitutivna naroda (Bošnjaci, Hrvati i Srbi), a sačinjavaju je ljudi istog ili sličnog etničkog porijekla, iste ili slične tradicije, običaja, vjerovanja, jezika, kulture i duhovnosti i bliske ili srodne historijske prošlosti i drugih karakteristika.

Prema članu 3. stav 2. Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina (»Službeni glasnik BiH« broj 12/03), BiH štiti položaj i ravnopravnost pripadnika nacionalnih manjina.

(24) Vjeroispovijest

Vjera je obilježje koje označava pripadnost pojedinca određenoj vjerskoj zajednici i pri tome nije važno je li lice upisano u knjige pripadnika neke vjeroispovijesti, već smatra li ono samo sebe pripadnikom neke vjeroispovijesti ili ne, bez obzira na to je li osoba praktični vjernik ili nije.

Zakonom o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH članom 2. («Službeni glasnik BiH» broj 5/04) definirano je da su crkve i vjerske zajednice, ustanove i organizacije vjernika, zasnovane u skladu sa vlastitim propisima, naučavanjima, vjerama, tradicijama i praksi, kojima je priznata pravna sposobnost i koje su upisane u registar crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini.

Prema članu 4. stav 1. Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH («Službeni glasnik BiH» broj 5/04), svako ima pravo na slobodu vjere i uvjerenja, uključujući i slobodu javnog ispovijedanja, odnosno neispovijedanja vjere.

(25) Najviša završena škola

Najviša završena škola podrazumijeva najviši nivo obrazovanja stečen završavanjem neke redovne škole, završavanjem škole koja zamjenjuje redovnu školu (npr. škola za obrazovanje odraslih), polaganjem privatnih ispita u redovnoj školi ili završavanjem kurseva za skraćeno završavanje neke škole, kojim je po važećim propisima stečena određena školska sprema. Kursevi koji ne daju svjedočanstva neke redovne škole, odnosno kursevi koji nisu u sistemu obrazovanja BiH, ne uzimaju se u obzir kao završena škola. Završavanje jednog ili više razreda škole višeg ranga koja nije završena ne uzima se u obzir. Učenici srednjih škola iskazuju se u grupi «Osnovne škole», a studenti u odgovarajućoj grupi «Srednjih škola». Izuzetak čine samo lica koja nemaju završeno osnovno obrazovanje, te se podaci za njih razvrstavaju po grupama razreda.

Modalitet «Bez škole» se odnosi na lica koja nisu išla u školu.

Modalitet «Nepotpuna osnovna škola» se odnosi na lica koja su završila neki od razreda osnovne škole (npr. 1-4 ili 5-7 razreda osnovne škole).

Modalitet «Osnovna škola» se odnosi na lica koja su završila osnovnu (osmogodišnju) školu, prijašnju osmoljetku ili sedmoljetku, prijašnju nižu gimnaziju, odnosno niže razrede gimnazije, prijašnju građansku školu i ostale slične škole nivoa «male mature».

Modalitet «Srednjih škola» podijeljen je u dvije osnovne grupe:

- škole za zanimanja u trajanju 2 do 3 godine,
- škole za zanimanja u trajanju od 4 godine i gimnazije.

Grupa «škola za zanimanja u trajanju 2 do 3 godine i škole za KV (kvalifikovane) radnike» odnosi se na lica sa završenom školom za učenike u privredi, školom sa praktičnom obukom, industrijskom i zanatskom školom, srednjim usmjerenim obrazovanjem u trajanju kraćem od 4 godine i sličnim školama.

Grupa «škola za zanimanja u trajanju od 4 godine i gimnazije» se odnosi na lica sa završenom srednjom tehničkom, srednjom ekonomskom ili medicinskom i drugom stručnom

školom u trajanju 4 godine, lica sa položenim ispitom zrelosti (maturom) u gimnaziji bilo kojeg usmjerenja, vjerske škole i srednje usmjereno obrazovanje bez obzira na struku u trajanju 4 godine.

Modalitet “Viša škola i I (VI) stepen fakulteta u trajanju 2 do 3 godine” se odnosi na lica koja su završila stručni studij u trajanju 2 do 4 godine ili prijašnji I (VI) stepen studija u trajanju 2 do 3 godine na višoj ili visokoj školi (pedagoška i umjetnička akademija).

Modalitet “Fakultet i umjetnička akademija“ se odnosi na lica koja su završila fakultet ili umjetnički studij (prijašnji VII. stepen studija) na fakultetu, umjetničkoj akademiji ili visokoj školi u trajanju 4 i više godina.

Modalitet “Magisterij” se odnosi na lica koja su završila postdiplomski studij i stekla naziv magistra.

Modalitet “Doktorat” se odnosi na lica koja su odbranila doktorsku disertaciju i stekla naziv doktora nauka.

Za lica koja su završila neku školu u inozemstvu iskazuje se ona škola koja odgovara istom nivou škole u Bosni i Hercegovini.

(26) Aktivnost

Aktivnim se stanovništvom smatraju ona lica koja obavljaju zanimanje, tj. koja svojim radom (u radnom odnosu ili samostalno na svom ili porodičnom imanju, u zanatskoj ili drugoj radionici, u kući i sl.) zarađuju sredstva za život ili ne obavljaju zanimanje, ali traže prvo ili ponovno zaposlenje.

- Položaj i aktivnosti

Lica koja obavljaju zanimanje u radnom odnosu ili samostalno smatraju se licima koja rade kod poslodavca u bilo kojem sektoru vlasništva, samostalno obavljaju djelatnost u vlastitom preduzeću, radnji ili slobodnom zanimanju sa ili bez zaposlenika, samostalno obavljaju djelatnost na svom poljoprivrednom gazdinstvu sa ili bez zaposlenika i članovi porodice koji pomažu u preduzeću, radnji ili na poljoprivrednom gazdinstvu nekog od članova domaćinstva.

Zanimanje podrazumijeva vrstu posla koju lice obavlja radi stjecanja sredstava za život. Zanimanje se definiše kao skup poslova i radnih zadataka koji su svojim sadržajem i vrstom organizaciono i tehnološki srodni i povezani, a za njihovo obavljanje su potrebni znanje, sposobnost i vještina.

Zanimanje nezaposlenih lica, odnosno lica koja traže ponovno zaposlenje, određuje se prema poslovima koje je lice obavljalo prije nastanka nezaposlenosti.

Zanimanje nezaposlenih bez radnog iskustva odnosno lica koja traže prvo zaposlenje iskazuje se prema osposobljenosti za rad školovanjem ili na drugi način.

Posao (radno mjesto) definiše se kao skup radnih zadataka koje izvršava jedno lice.

Licima sa ličnim prihodom smatraju se penzioneri svih kategorija, lica koja primaju socijalnu pomoć ili imaju prihod od davanja u zakup zemlje, kuće, trgovine, radionice ili druge imovine.

Pod prihodom se podrazumijevaju sva redovna primanja i prihodi osim primanja koja se ostvaruju radom odnosno obavljanjem zanimanja.

Penzija (starosna, invalidska, porodična) je primanje koje se odnosi samo na ono lice na čije ime glasi rješenje, bez obzira na to je li lice penziju ostvarilo u zemlji ili inozemstvu.

Starosnu, prijevremenu ili punu penziju stiče osigurano lice koje je to pravo ostvarilo vlastitim radom u propisanom trajanju i navršenim godinama života.

Invalidsku penziju stiče osigurano lice kod kojeg je nastao gubitak radne sposobnosti. Porodičnu penziju stiču članovi porodice nakon smrti nosioca penzije.

Socijalne naknade podrazumijevaju novčana primanja koja dobivaju lica prema raznim osnovama sticanja kao što su primanja na ime porođajnog dopusta, bolovanja, tjelesnog oštećenja i tuđe njege, socijalna pomoć, rehabilitacija i zapošljavanje invalidnih lica, dječiji dodatak, naknade licima u statusu raseljenih, povratnika i sl.

Prihodi od imovine se odnose na prihode koje ostvaruju ona lica na čije ime glase imovina i imovinska prava stečena prijašnjim radom, a uključuju prihode od najma soba, stana, kuće, garaže, poslovnog prostora, zemlje, pokretne imovine (auta, broda, stoke i sl.), prihode od dividendi na dionice ili raspoređene dobiti preduzeća (tako će se npr. za lica koja su uložila sredstva u poslovanje preduzeća ili zanata i samo sudjeluju u raspodjeli dobiti smatrati da imaju dobit od imovine), prihode od patenata, licenci, autorskih prava, te štednja i prihodi od kamata na štedne uloge i kamata na obveznice i druge vrijednosne papire i sl.

Ostale prihode lica ostvaruju rješenjem ili ugovorom, tj. dokumentom koji glasi na ime i na rok, a odnose se na stipendije, prekvalifikacije, nezaposlenost, ali i na neka posve jednokratna primanja kao što su nagrade za uspjeh tokom školovanja, primanja od osiguravajućih zavoda na ime ozljeda, invalidnosti ili smrti, primanja od osiguravajućih zavoda na ime oštećene ili uništene imovine, primanja za nacionaliziranu ili ekspropriranu imovinu, alimentacija i sl.

Izdržavana lica su ona lica koja nemaju vlastitih sredstava za život i izdržavaju ih roditelji, supružnici, rođaci, nesrodnici ili razne državne, humanitarne, vjerske ili slične institucije.

Lica na radu ili boravku u inozemstvu jesu oni građani Bosne i Hercegovine koji rade u inozemstvu kod stranog poslodavca, samostalno ili borave u inozemstvu kao članovi porodice lica na radu.

Ovdje nisu uključena lica koja u inozemstvu borave kao zaposleni u diplomatsko-konzularnim službama i članovi njihovih porodica.

Strani poslodavac je strani vlasnik ili preduzeće, te državna i javna ustanova strane države. Isto tako, stranim se poslodavcem smatra i naš državljanin koji ima registrovano preduzeće odnosno radnju u inozemstvu u kojoj zapošljava i naše radnike.

Samostalan rad u inozemstvu je rad u vlastitom preduzeću, radnji, uredu, ordinaciji i sl.

(27) Položaj u zaposlenosti

Položaj u zaposlenosti se odnosi na lica koja obavljaju zanimanje u radnom odnosu ili samostalno.

Položaj u zaposlenosti definiše odnos svakog lica koje obavlja neku ekonomsku aktivnost prema njegovom zaposlenju, to jest je li lice zaposlenik, vlasnik/suvlasnik (poslodavac), vlasnik/suvlasnik bez zaposlenika, tj. lice koje radi za vlastiti račun (samozaposlenik), te član domaćinstva koji pomaže (neplaćeni porodični radnik).

Zaposlenik je lice koje radi za poslodavca u bilo kojem sektoru vlasništva, odnosno lice koje prema formalnom ili neformalnom, u pravilu dogovoru s poslodavcem (domaćim ili stranim), radi u zemlji ili inozemstvu za protunaknadu u obliku nadnice, plaće, provizije i isplate prema učinku u novcu ili naturi.

Ovdje su uključeni i radnici diplomatsko-konzularnih službi Bosne i Hercegovine u inozemstvu.

Vlasnik/suvlasnik sa zaposlenicima (poslodavac) je lice koje radeći u vlastitom preduzeću, radnji, slobodnom zanimanju (sam ili sa jednim ili više partnera suvlasnika) ili poljoprivrednom gazdinstvu, obavlja posao ili samo upravlja i vodi poslovanje i trajnije zapošljava jedno ili više lica koje kod njega rade kao zaposlenici.

Vlasnik/suvlasnik bez zaposlenika je lice koje u svom preduzeću, radnji, slobodnom zanimanju ili poljoprivrednom gazdinstvu samostalno obavlja posao u kojem ne zapošljava radnike, a u obavljanju posla može se koristiti manjom ili neredovnom pomoći članova svog domaćinstva.

Član domaćinstva koji pomaže je lice koje redovno radi u preduzeću, radnji, slobodnom zanimanju, na poljoprivrednom gazdinstvu i sl. u vlasništvu nekog od članova domaćinstva, ali za taj rad ne dobiva naknadu niti se za njega uplaćuju doprinosi.

f) Karakteristike oca

- (28) Prezime i ime

- (29) Datum rođenja i JMBG

Na osnovu podataka o datumu rođenja izračunava se starost oca u trenutku djetetovog rođenja, a izražava se u navršenim godinama života.

- (30) Državljanstvo, objašnjeno pod (22)

- (31) Nacionalna - etnička pripadnost, objašnjeno pod (23)

- (32) Vjeroispovijest, objašnjeno pod (24)

- (33) Najviša završena škola, objašnjeno pod (25)

- (34) Aktivnost, objašnjeno pod (26)

- (35) Položaj u zaposlenosti, objašnjeno pod (27)

2.4. METODE ZA IZRAČUNAVANJE OSNOVNIH DEMOGRAFSKIH POKAZATELJA

Demografske pojave se za određeni vremenski period, a to je najčešće kalendarska godina, upoređuju pomoću raznih stopa koje se izračunavaju kao omjer (razlomak) određenih vitalnih događaja (npr. živorođeni u statistici rođenih) i ukupnog broja stanovnika ili njegovih supkontingenata. Ovaj omjer je poznat pod nazivom stopa. Stopa je obično omjer veličine kao dijela i cijele pojave na 1000 jedinica posmatrane pojave (npr. stanovnika). U literaturi su ove stope poznate kao periodične, i to uglavnom godišnje, dok se kohortne stope odnose na određene generacije ili kontingente stanovništva, odnosno starosne grupe populacije rođene određenih godina.

Definicije i objašnjenja za izradu stopa s područja vitalne statistike preuzete su iz međunarodnih preporuka za prikupljanje i obradu podataka vitalne statistike i publikacija dr. Alice Wertheimer-Baletić, »Demografija (stanovništvo i ekonomski razvitak)«, Informator, Zagreb 1982. i isti autor, »Stanovništvo i razvoj«, MATE, Zagreb, 1999.

Pojam generacije se odnosi na grupu ljudi rođenih u određenom periodu, u jednoj ili više kalendarskih godina.

Pojam kohorte označava grupu ljudi koja je međusobno povezana određenim «događajem» u specifičnom (određenom) periodu (npr. rođeni istih godina, vjenčani istih godina i sl.).

Analiza kohorte označava metodu analiziranja podataka pojedinaca određene kohorte (grupe starosti) kroz njihov životni vijek ili za određeni vremenski period.

Uobičajena je podjela stopa na opće i specifične: opća stopa iskazuje odnos određene demografske pojave i cijele populacije odnosno određenih kontingenata stanovništva, dok specifične stope iskazuju taj omjer u odnosu na određene godine starosti, spol i sl. tih kontingenata.

Demografsko proučavanje nataliteta, odnosno fertiliteta, bavi se pojavom povezanom s reprodukcijom stanovništva.

Natalitet, odnosno fertilitet, pozitivne su komponente prirodnog kretanja stanovništva. Iako su to gotovo isti pojmovi, u stručnoj se literaturi pod pojmom natalitet podrazumijeva rodnost, dok se pod pojmom fertiliteta podrazumijeva plodnost. Oba se pojma odnose na istu pojavu, tj. na broj rođenja odnosno na broj živorođene djece.

Kad se posmatra ukupan broj rođene djece, tj. broj živorođenih i mrtvorodenih, tada se time podrazumijeva ukupan natalitet ili ukupan fertilitet.

U demografskoj teoriji se pojavljuje, osim pojma fertilitet, i pojam fekonditet. Pod pojmom fekonditeta se podrazumijeva potencijalna, fiziološka plodnost ili sposobnost sudjelovanja u reprodukciji stanovništva (žene, muškarci, bračni par). Pod pojmom fertiliteta se podrazumijeva fiziološka sposobnost ili efektivna plodnost izražena brojem rođenih (živorođenih) za određeni period.

Za iskazivanje stopa nataliteta, odnosno fertiliteta, koristi se tzv. efektivni natalitet ili efektivni fertilitet pod kojim se podrazumijeva broj živorođene djece na određenom području u određenom periodu, najčešće kalendarska godina.

Pri mjerenju nataliteta u obzir se uzima omjer živorođene djece i ukupne populacije, dok se pri mjerenju fertiliteta uzima omjer broja rođene odnosno živorođene djece i ženske populacije u fertilnom odnosno reprodukcijском periodu.

Fertilni period ili period reprodukcije označava onaj period u životu jedinke kad je ona fizički zrela za učestvovanje u reprodukciji. Smatra se da je period u kojem je žena sposobna rađati u prosjeku od 15. do 49. godine života, dok je fertilno razdoblje kod muškaraca nešto duže i kreće se u prosjeku između 15. i 64. godine starosti. U vitalnoj statistici je uobičajeno, i češće, pogotovo pri izračunavanju demografskih pokazatelja, korištenje podataka uz fertilitet žena.

Osim na osnovu podataka prirodnog kretanja stanovništva, fertilitet ili plodnost stanovništva proučava se i na osnovu podataka popisa stanovništva. Podaci o fertilitetu dobiveni popisom i podaci dobiveni iz podataka o rođenim, međusobno povezani, daju podatke o fertilitetu pojedinih generacija u prošlosti i fertilitetu sadašnjih generacija te se koriste u procjenjivanju fertiliteta budućih generacija.

Na ukupan broj stanovnika, odnosno na njegovo ukupno kretanje, osim komponenata prirodnog kretanja (rođenja i smrti) utiču i komponente mehaničkog kretanja, tzv. imigracije (uselj enje) i emigracije (iseljenje). To znači da su imigracija i natalitet pozitivna, a emigracija i mortalitet negativna komponenta ukupnog kretanja stanovništva.

Na osnovu komponenata prirodnog i mehaničkog kretanja stanovništva, te podataka popisa, izračunavaju se procjene ukupnog broja stanovnika i njegove strukture s obzirom na spol i starost. Uobičajena je izrada procjene ukupnog broja stanovnika sredinom godine.

Procjena ukupnog broja stanovnika izračunava se prema formuli:

$$P = P_p + (N - M) + (I - E)$$

P - procjena broja stanovnika sredinom godine (30. juni)

P_p - podaci popisa

N - broj živorođene djece u posmatranom periodu

M - broj umrlih u posmatranom periodu

I - broj doseljenih lica (imigracija) u posmatranom periodu

E - broj odseljenih lica (emigracija) u posmatranom periodu

Pri izradi procjene broja stanovnika u godini popisa treba imati u vidu kritični moment popisa (u Bosni i Hercegovini svi popisi od 1961. godine do 1991. provedeni su 31. marta kao kritični moment popisa). Procjena broja stanovnika se odnosi na sredinu posmatrane godine

(30. juni), uz napomenu da se podaci o prirodnom i mehaničkom kretanju stanovništva izrađuju za kalendarsku godinu.

U navedenoj formuli podaci o prirodnom i mehaničkom kretanju pri izradi procjene broja stanovnika popisne godine uzimaju se za period od 1. aprila do 30. juna te popisne godine.

Za izradu procjene broja stanovnika u međupopisnom periodu koriste se podaci o prirodnom i mehaničkom kretanju stanovnika za period od 1. jula do 31. decembra prethodne godine i od 1. januara do 30. juna posmatrane godine (godine za koju se izrađuje procjena).

Procjena broja stanovnika za međupopisni period izračunava se prema formuli:

$$P_n = P_{n-1} + (N - M) + (I - E)$$

P_n - procjena broja stanovnika posmatrane godine

P_{n-1} - procjena broja stanovnika prethodne godine

U nekim zemljama procijenjeni broj stanovnika sredinom godine (Mid-year population) izračunava se kao aritmetička sredina broja stanovnika početkom (1. januara) i krajem (31. decembra) kalendarske (posmatrane) godine.

U tome slučaju procijenjeni broj stanovnika sredinom godine izračunava se prema formuli:

$$P_s = \frac{P_1 + P_2}{2}$$

P_s - procjena broja stanovnika sredinom posmatrane godine

P_1 - procjena broja stanovnika početkom posmatrane godine

P_2 - procjena broja stanovnika krajem posmatrane godine

U nastavku su date stope komponenata prirodnog kretanja stanovnika koje se najčešće upotrebljavaju pri analizi podataka statistike rođenih, njihovi nazivi i objašnjenja, matematičke formule za njihovo izračunavanje te značenje pojedinih znakova u datim formulama.

Opća stopa nataliteta je odnos broja živorođene djece tokom jednogodišnjeg perioda (kalendarske godine) i prosječnog broja stanovnika (procijenjeni broj stanovnika sredinom godine) za tu godinu, izračunata na 1000 stanovnika.

Stopa nataliteta pokazuje koliko se u jednoj kalendarskoj godini na određenom području prosječno rodilo djece na 1000 stanovnika. Drugim riječima, ta je stopa pokazatelj frekvencije rođenja ili koliko se prosječno rodilo djece na 1000 stanovnika, određenog područja-zemlje u posmatranoj kalendarskoj godini.

Stopa nataliteta ili stopa rođenja je odnos (razlomak) koji u brojniku sadrži broj rođenja u određenom periodu (kalendarska godina), a u nazivniku ukupan broj stanovnika sredinom posmatrane godine.

Opća stopa nataliteta izračunava se prema formuli:

$$n = \frac{N}{P} \times 1000$$

n - opća stopa nataliteta iskazana u promilima (‰)

N - broj živorođene djece u posmatranom periodu (kalendarska godina)

P - procjena broja stanovnika sredinom godine (30. juni)

Procjena broja stanovnika (u nazivniku) mora biti za identično područje na koje se odnosi i broj živorođene djece iskazane u brojkaama.

Za opću stopu nataliteta u literaturi vezanoj za ovu tematiku uobičajen je naziv sirova stopa nataliteta ili opća stopa efektivnog nataliteta.

Efektivni fertilitet se odnosi na broj rođenih umanjen za broj mrtvorodene djece, odnosno uzima u razmatranje samo živorođenu djecu.

Na osnovu podataka o rođenim izračunava se stopa ukupnog nataliteta (nu), koja uz podatak o broju živorođenih uzima u obzir i mrtvorodenu djecu.

Ta stopa izračunava se prema formuli:

$$nu = \frac{N_u}{P} \times 1000$$

nu - ukupna stopa nataliteta iskazana u promilima (‰)

N_u - ukupan broj rođene djece (živorođene i mrtvorodene) u posmatranom periodu (kalendarska godina)

U praksi se najčešće upotrebljava opća ili sirova stopa nataliteta, tj. stopa efektivnog nataliteta koja predstavlja broj živorođene djece na 1000 stanovnika.

Stopa mrtvorodjenih je odnos broja mrtvorodjenih u odnosu na ukupan broj živorođenih, a izračunava se prema formuli:

$$nm = \frac{N_{lfd}}{N} \times 1000$$

nm - stopa mrtvorodjenih iskazana u promilima (‰)

N_{lfd} - ukupan broj mrtvorodene djece u posmatranom periodu (kalendarska godina)

Skraćenica lfd uzeta je iz pojma «late foetal death» (koristi se i pojam «still birth»), a odnosi se na mrtvorodene.

N - broj živorođene djece u posmatranom periodu (kalendarska godina)

Stopa maskuliniteta pri rođenju pokazuje odnos živorođenih dječaka u odnosu na 1000 (češće i na 100) živorođenih djevojčica, a izračunava se prema formuli:

$$SNm = \frac{Nm}{Nf} \times 1000$$

SNm - stopa maskuliniteta pri rođenju

Nm - ukupan broj živorođene muške djece u posmatranom periodu
(kalendarska godina)

Nf - ukupan broj živorođene ženske djece u posmatranom periodu
(kalendarska godina)

Kako se prosječno rodi 1060 (ili 106) muške na 1000 živorođene ženske djece, pri izradi procjene živorođene djece prema spolu uzima se omjer 515 muške i 485 ženske živorođene djece od 1000 živorođenih (u Bosni i Hercegovini stopa maskuliniteta pri rođenju u periodu 1996-2005. kretala se između 1039 i 1099).

Međusobno djelovanje fertiliteta (nataliteta) i mortaliteta je uzrok promjena u veličini (padu/rastu) stanovništva.

Prirodni priraštaj (Pp) je rezultat razlike broja živorođene djece i broja umrlih lica (osoba) tokom kalendarske godine, a izračunava se prema formuli:

$$Pp = N - M$$

Pozitivna razlika ili višak broja živorođenih nad umrlim je prirodni priraštaj, dok je negativna razlika ili višak umrlih nad živorođenim prirodni pad stanovništva ili negativan prirodni priraštaj odnosno prirodno smanjenje ili prirodna depopulacija.

U slučaju jednakog broja živorođenih i umrlih riječ je o tzv. nultom priraštaju ili prirodnoj stagnaciji stanovništva, kada je osigurana jednostavna prirodna reprodukcija stanovništva ili njegovo obnavljanje u istom broju.

Prirodni priraštaj kao razlika broja živorođenih i umrlih naziva se i ravnoteža živorođenih i umrlih.

Stopa prirodnog rasta/pada računa se na 1000 stanovnika, a izračunava se prema formuli:

$$p = \frac{N - M}{P} \times 1000$$

p - stopa prirodnog priraštaja

M - broj umrlih osoba u posmatranom periodu
(kalendarska godina)

U slučaju kada je $N > M$ riječ je o pozitivnom prirodnom priraštaju, a u slučaju da je $N < M$ riječ je o negativnom prirodnom priraštaju, odnosno o prirodnom padu stanovništva.

Osim prirodnog priraštaja, na osnovu podataka vitalne statistike (o rođenim i umrlim) i neto salda migracije dobiva se ukupni porast stanovništva (određenog područja tokom kalendarske godine ili za višegodišnji period).

Ukupni priraštaj stanovništva (U_p) se izračunava prema formuli:

$$U_p = (N - M) + (I - E)$$

Stopa ukupnog priraštaja također se računa na 1000 stanovnika, i to prema formuli:

$$S_u = \frac{U_p}{P} \times 1000$$

S_u - stopa ukupnog priraštaja

Osim stope prirodnog priraštaja često se izračunava tzv. vitalni indeks (V_i), kao odnos broja živorođene djece i broja umrlih lica (osoba), tj. odnos broja živorođenih u odnosu na 100 umrlih lica (osoba).

$$V_i = \frac{N}{M} \times 100$$

Vitalni indeks pokazuje kretanje biološke reprodukcije stanovništva određenog područja, a praktičan je za izračunavanja za manja područja (npr. gradove/općine), za koja se uglavnom ne računa procijenjeni broj stanovnika za međupopisni period. Primjena mu je i za kraće vremenske periode, to jest za kraće od jedne godine npr. mjesečno, tromjesečno, polugodišnje.

Kada je $V_i > 100$, znači da je riječ o pozitivnom prirodnom priraštaju na tom području za posmatrani period, dok je u slučaju $V_i < 100$ riječ o negativnom prirodnom priraštaju odnosno o prirodnoj depopulaciji.

Kada je $V_i = 100$, riječ je o prirodnoj stagnaciji ili nultom prirodnom priraštaju stanovništva.

S obzirom na to da pokazatelj kao što je stopa nataliteta stavlja u odnos dva podatka: u brojniku je intervalni pokazatelj (broj živorođenih ili rođenih tokom kalendarske godine), a u nazivniku je trenutni vremenski pokazatelj (broj stanovnika sredinom godine), smatra se aproksimativnim pokazateljem reprodukcije stanovništva.

Kako se pri izradi stope nataliteta uzima u obzir cjelokupna populacija, premda u reprodukciji stanovništva učestvuje samo kontingent fertilnog stanovništva, to je i razlog da se za analizu fertiliteta stanovništva na određenom području koriste tzv. preciznije mjere fertiliteta. Tim mjerama pripadaju stopa ukupnog fertiliteta i opća stopa fertiliteta.

Stopa ukupnog fertiliteta se izračunava kao odnos broja živorođene djece u posmatranoj kalendarskoj godini i ukupnog stanovništva u fertilnom periodu iste posmatrane godine.

Ukupno stanovništvo u fertilnom periodu se odnosi na žensko stanovništvo od 15. do 49. godine i muško stanovništvo od 15. do 64. godine starosti.

Stopa ukupnog fertiliteta (f_u) se izračunava prema formuli:

$$f_u = \frac{N}{P_f(15-49) + P_m(15-64)} \times 1000$$

f_u - stopa ukupnog fertiliteta

$P_f(15-49)$ - žensko stanovništvo u fertilnom periodu

$P_m(15-64)$ - muško stanovništvo u fertilnom periodu

Pri analizi demografskih podataka radi realnije slike o visini fertiliteta koristi se još preciznija mjera fertiliteta stanovništva, a to je opća stopa fertiliteta.

Opća stopa fertiliteta ili stopa ženskog fertiliteta (f_f) je odnos broja živorođene djece i ukupnog broja žena u fertilnom periodu u posmatranoj kalendarskoj godini, računata, uobičajeno, na 1000 žena u fertilnom periodu.

$$f_f = \frac{N}{P_f(15-49)} \times 1000$$

Međutim, da bi se saznalo koje su to starosne grupe žena i kojim intenzitetom učestvuju u reprodukciji stanovništva, računaju se tzv. specifične stope fertiliteta.

Specifična stopa fertiliteta (f_x) je odnos broja živorođene djece koju su rodile majke određene starosti (x) i prosječnog broja ženskog stanovništva iste starosti u posmatranoj kalendarskoj godini, računata također na 1000 žena.

$$f_x = \frac{N_x}{P_{f,x}} \times 1000$$

x - posmatrane godine starosti

f_x - specifična stopa fertiliteta

N_x - broj živorođene djece koju su rodile majke posmatrane starosti (x)

$P_{f,x}$ - ukupan broj žena posmatrane starosti (x)

Kada se specifične stope izračunavaju po jednogodišnjim godinama starosti, tj. $X=15, 16, \dots, 49$; ili $X=15-19, 20-24, \dots, 45-49$, tada niz tako izračunatih specifičnih stopa fertiliteta od 15. do 49. godine starosti čini tabele fertiliteta za posmatranu kalendarsku godinu određenog područja.

Zbir specifičnih stopa fertiliteta (starosti žena od 15. do 49. godine života u određenoj kalendarskoj godini) čini totalnu stopu fertiliteta (Total Fertility Rate – TFR, skraćena u međunarodnoj literaturi), a izračunava se prema formuli:

$$TFR = \sum_n^m f_x$$

TFR - totalna stopa fertiliteta

n = 15 godina starosti žene

m = 49 godina starosti žene

Ova se formula koristi za izradu TFR-a prema jednogodišnjim starosnim grupama žena.

Međutim, kako se pri iskazivanju podataka o rođenim češće koriste petogodišnje starosne grupe, TFR se u tom slučaju izračunava prema formuli:

$$TFR = 5 \sum_n^m f_x \left(\frac{5 N_x}{5 P_{f,x}} \right) : 1000$$

5 N_x - broj živorođene djece u posmatranoj kalendarskoj godini koju su rodile žene stare od x do (x+5) godina (petogodišnje starosne grupe)

5 P_{f,x} - broj žena starih od x do (x+5) godina (petogodišnje starosne grupe) sredinom posmatrane godine

TFR - se upotrebljava kao reprezentativni pokazatelj nivoa fertiliteta pojedine zemlje odnosno nekog područja.

Specifične stope se prikazuju i grafički prema starosti žena, a grafikon ima oblik unimodalne distribucije.

Totalna stopa fertiliteta označava vjerovatan prosječan broj živorođene djece koju bi rodila jedna prosječna žena posmatrane generacije u fertilnom periodu pod uvjetom djelovanja istih specifičnih stopa fertiliteta kao i posmatrane godine, bez utjecaja mortaliteta.

Kada TFR dostigne vrijednost 2,15 ili tzv. prag reprodukcije (prosječno 2,15 djece po jednoj ženi u fertilnom periodu), smatra se da je osigurana jednostavna reprodukcija u smislu obnavljanja generacija, ali pod uvjetom istog fertiliteta do kraja fertilnog perioda žena.

Osim navedenih stopa fertiliteta (ukupnih i specifičnih s obzirom na starost žena), izračunavaju se i stope fertiliteta s obzirom na bračno stanje majke.

Stopa bračnog fertiliteta (fb) je odnos broja živorođene djece rođene u bračnim zajednicama i broja udatih žena u fertilnom periodu, računata, uobičajeno, na 1000 žena u fertilnom periodu.

Stopa bračnog fertiliteta se izračunava prema formuli:

$$fb = \frac{Nb}{Pf,b (15-49)} \times 1000$$

fb - stopa bračnog fertiliteta

Nb - broj živorođene djece rođene u bračnoj zajednici

Pf,b - (15-49) broj udatih žena u fertilnom periodu

Na isti način se izračunava stopa vanbračnog fertiliteta, s tim da se stavlja u odnos broj vanbračne živorođene djece (brojnik) i broj neudatih žena u fertilnom periodu (nazivnik).

Kao pokazatelj rođenja vanbračne djece iskazuje se i njihov udio (%) u odnosu na ukupan broj živorođene djece.

Uz navedene stope fertiliteta izračunavaju se i stope fertiliteta prema školskoj spremi majki živorođene djece, gdje se stavlja u odnos broj živorođene djece od majki određene školske spreme i broj žena u fertilnom periodu te iste školske spreme.

Također se izračunavaju stope fertiliteta prema nacionalnoj - etničkoj pripadnosti majki živorođene djece, prema zanimanju npr. za poljoprivredno i nepoljoprivredno stanovništvo i sl.

S obzirom da se fertilitet stanovništva izračunava i na osnovu podataka popisa, pogotovo stope prema školskoj spremi, nacionalnoj - etičkoj pripadnosti, zanimanju i sl., iz podataka tekuće vitalne statistike te stope praktično je izračunavati u godinama popisa, kad su na raspolaganju detaljni podaci o strukturi stanovništva prema raznim, a među njima, i navedenim modalitetima.

Kako povećani natalitet omogućava povećanje biološke reprodukcije stanovništva, te su dvije veličine u normalnim socioekonomskim okolnostima međusobno proporcionalne. Porast jedne izaziva porast druge veličine.

Stope prirodnog kretanja stanovništva su i pokazatelji reprodukcije stanovništva određenog područja. Međutim, osnovni pokazatelji reprodukcije stanovništva jesu tzv. bruto i neto stope reprodukcije. Te se stope zasnivaju na ukupnom broju ženske živorođene djece, broju žena u fertilnom periodu i smrtnosti žena u tom periodu (15-49 godina).

Reprodukcija (biološka) stanovništva je proces obnavljanja generacija unutar stanovništva u kojem zajednički sudjeluju fertilitet i mortalitet.

Stope reprodukcije ženskog stanovništva pokazuju koji će prosječan broj živorođene ženske djece imati žene iste starosne grupe, tj. u kojoj će se mjeri one reproducirati.

Dok se bruto stopa reprodukcije kao proces reprodukcije stanovništva zasniva na postojećem fertilitetu uz pretpostavku da će sve žene u fertilnom periodu doživjeti 49. godinu života, neto stopa reprodukcije uz postojeći fertilitet uzima u obzir i smrtnost žena u tom periodu.

Bruto stopa reprodukcije (RB) izračunava se kao zbir specifičnih stopa fertiliteta, s tim da se ne uzimaju u obzir sva živorođena, već samo ženska djeca.

$$RB = \sum_n^m \frac{Nf,x}{Pf,x}$$

RB - bruto stopa reprodukcije

Nf,x - broj živorođene ženske djece koju su rodile majke posmatrane starosti (x)

Pf,x - ukupan broj žena posmatrane starosti (x)

Bruto stopa reprodukcije pokazuje prosječan broj ženske djece koju bi sada živorođena djevojčica rodila tokom svog fertilnog perioda života (15- 49 godina), pod uvjetom da fertilitet ostane isti kao i fertilitet generacije žena u posmatranoj godini i da ni jedna živorođena djevojčica ne umre prije navršene 49. godine života.

Neto stopa reprodukcije ženskog stanovništva uzima u obzir i mortalitet žena u fertilnom periodu.

Neto stopa reprodukcije definiše se kao prosječan broj živorođene djece koju će roditi sada živorođena djevojčica tokom svog fertilnog perioda uzimajući u obzir sadašnje specifične stope fertiliteta i mortaliteta.

Za izračunavanje neto stope reprodukcije (R_n) uz podatak o fertilitetu koriste se i tabele mortaliteta, tj. množenjem bruto stopa reprodukcije srednjom vrijednošću doživljenja za živorođeno žensko dijete u starosti od 15. do 49. godine.

$$R_n = RB \times Lf(15-49)$$

R_n - neto stopa reprodukcije

$Lf(15-49)$ - srednja vrijednost doživljenja da će živorođeno žensko dijete doživjeti starost od 15 do 49 godina

Ista se stopa izračunava i tako da se zbir specifičnih stopa fertiliteta množi sa srednjom vrijednosti doživljenja za živorođeno žensko dijete starosti od 15 do 49 godina.

m

$$R_n = \sum_n \left(\frac{N_{f,x}}{P_{f,x}} \right) \times L_f(15-49)$$

Ovdje treba napomenuti da vjerovatnoća doživljenja određene starosti, između ostalog, ovisi i o smrtnosti (sadašnje) te iste starosne grupe.

Pri procjeni broja stanovnika prema spolu i starosti u međupopisnom periodu najčešće se ta procjena izrađuje po petogodišnjim starosnim grupama i u tom se slučaju stopa reprodukcije izračunava prema formuli:

$$R_n = \sum_n^m 5 \left(\frac{5 N_{f,x}}{5 P_{f,x}} \right) \times L_f(15-49)$$

U ovom je slučaju u brojniku broj živorođene ženske djece rođene od majki starih x godina pomnožen sa 5 (pet), dok je u nazivniku ukupan broj žena starih x godina pomnožen sa 5 (pet), gdje je x petogodišnja starosna grupa.

Neto stopa reprodukcije pokazuje obim reprodukcije sljedeće generacije žena u odnosu na sadašnje.

U stručnoj literaturi (vidjeti publikacije dr. Alice Wertheimer-Baletić »Demografija (stanovništvo i ekonomski razvitak)«, Informator, Zagreb 1982, i isti autor »Stanovništvo i razvoj«, MATE, Zagreb, 1999) se navodi da ako neto stopa reprodukcije iznosi 1,0 znači da će svaka živorođena djevojčica tokom svog fertilnog perioda roditi jednu djevojčicu, a time se ostvaruje jednostavna reprodukcija ženskog stanovništva. Kada je neto stopa reprodukcije manja od 1,0, dotična se populacija nalazi na pragu depopulacije, jer se žensko stanovništvo generacijski više ne reprodukuje. U slučaju kada je neto stopa reprodukcije iznad 1,0 omogućena je proširena reprodukcija ženskog stanovništva.

Sve navedene stope se izračunavaju na osnovu podataka o živorođenim, osim stope ukupnog nataliteta, koja uz ukupan broj živorođenih uzima u obzir i mrtvorodenu djecu. Podaci o broju mrtvorodene djece češće se koriste pri analizi pokazatelja zdravstvenog stanja određene populacije, a ne toliko pri izradi demografskih pokazatelja.

3. ORGANIZACIJA I PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA

Prema Zakonu o statistici Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH» br. 26/04 i 42/04), Agencija za statistiku BiH nadležna je da, u skladu sa međunarodno prihvaćenim standardima, izrađuje i objavljuje statističke podatke, a na osnovu podataka koje dostave entitetski zavodi.

Prema članu 6. Zakona o statistici u Federaciji Bosne i Hercegovine («Službene novine Federacije BiH» broj 63/03), nadležni federalni organ za poslove statistike u Federaciji je Federalni zavod za statistiku.

Federalni zavod ima u kantonima svoje organizacione jedinice za statistiku koje prikupljaju potrebne podatke od kantonalnih organa uprave i drugih institucija, kao i gradskih odnosno općinskih službi za upravu i svih drugih pravnih i fizičkih lica koja su određena kao izvještajne jedinice.

Prema članu 4. Zakona o statistici Republike Srpske («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 85/03), nadležni organ za poslove statistike u Republici Srpskoj je Republički zavod za statistiku.

U skladu s članom 18, odnosno članom 9, entitetskih zakona o statistici («Službene novine Federacije BiH» broj 63/03 i «Službeni glasnik RS» broj 85/03), proizvodnja statistike utvrđuje se Programom i Planom rada, koji obezbjeđuje i realizaciju Statističkog programa BiH.

Program određuje: naziv istraživanja (aktivnosti), sadržaj i vrijeme provođenja, ko je obavezan dati podatke i u kojem roku, obaveze nadležnog statističkog organa i organizacija u provođenju istraživanja, te rokove za obradu i distribuciju rezultata istraživanja.

3.1. OBUHVAT

U ovom istraživanju o rođenima prikupljaju se podaci za sve rođene (živorođene i mrtvorodene) koji su upisani u matičnu knjigu rođenih bez obzira na to jesu li rođeni na teritoriji Bosne i Hercegovine ili u inozemstvu, i bez obzira na državljanstvo.

3.2. TERITORIJALNA ORGANIZACIJA

Podaci se prikupljaju za cijelu teritoriju Bosne i Hercegovine, a evidentiraju se podaci za naselja, općine i kantone prema važećoj teritorijalnoj organizaciji koja je na snazi u vrijeme provođenja istraživanja, odnosno popunjavanja obrazaca.

3.3. UČESNICI ISTRAŽIVANJA

U pripremi i provođenju istraživanja statistike rođenih učestvuju Agencija za statistiku BiH, Federalni zavod za statistiku Federacije BiH, Republički zavod za statistiku Republike Srpske, kantonalni organi uprave, općinske službe za upravu i matični uredi.

Matičar upisuje u matičnu knjigu rođenih svako živorođeno i mrtvorodeno dijete koje je rođeno na području matičnog ureda, odnosno matičnog područja za koje je nadležan, popunjava statističke obrasce te ih dostavlja, posebno za svaki mjesec, nadležnom organu za poslove statistike.

Matičar je obavezan najprije utvrditi gdje se slučaj rođenja dogodio i izvršiti upis u matičnu knjigu rođenih, u skladu s propisima vezanim za vođenje matičnih knjiga, tek onda kad utvrdi da je mjesto rođenja na području matičnog ureda, odnosno matičnog područja za koje je on nadležan.

Matičar upisuje u matičnu knjigu rođenih i činjenicu rođenja koja se dogodila u inozemstvu. U ovom slučaju matičar obavlja upis činjenice rođenja nastalih u inozemstvu u skladu s članom 34. Uredbe o matičnim knjigama i popunjava obrazac DEM-1 ako je majka imala prebivalište ili boravište na području za koje je nadležan njegov matični ured, odnosno matično područje.

3.4. ROKOVI ZA PRIKUPLJANJE, OBRADU I DISEMINACIJU PODATAKA

Rokovi za prikupljanje, obradu i diseminaciju podataka statistike rođenih određeni su planovima i programima rada Agencije za statistiku i entitetskih zavoda.

Statistički izvještaj o rođenju matičar mora ispuniti odmah prilikom upisa činjenice rođenja u matičnu knjigu rođenih.

Podaci iz matične knjige rođenih prenose se na obrazac DEM-1. Odgovore na pitanja koja nisu evidentirana u matičnoj knjizi rođenih prepisuje iz Prijave o rođenju (Prijava porođaja), odnosno traži ih od lica koje je došlo prijaviti upis činjenice rođenja. Matičar je odgovoran za tačnost i potpunost podataka na obrascu DEM-1.

Popunjene obrasce dostavlja nadležnom uredu za poslove statistike najkasnije do trećeg u mjesecu za prethodni mjesec.

Rok obrade pojedinačnih podataka prikupljenih na Statističkom izvještaju o rođenju (DEM-1) za proteklu godinu i izrade rezultata, prema godišnjim planovima statističkih zavoda, je 30. juni tekuće godine.

4. INSTRUMENTI ISTRAŽIVANJA

Za svaki upis u matičnu knjigu rođenih matičar za svako živorođeno ili mrtvorodeno dijete popunjava Statistički listić o rođenju (obrazac DEM-1).

Odgovor se daje upisivanjem podataka ili zaokruživanjem jednog od brojeva (šifri) ponuđenih uz moguće odgovore.

Matičar je dužan na svako pitanje u statističkom listiću upisati tačan odgovor prema uputstvu za popunjavanje Statističkog listića o rođenju.

Kod višestrukih porođaja, neovisno o tome jesu li živorođena ili mrtvorodena djeca, popunjava se za svako dijete Statistički listić o rođenju, i to onim redom kojim su se djeca rađala, odnosno kojim su upisivana u matičnu knjigu rođenih.

Kao dio instrumentarija u statistici rođenih koriste se i određeni šifarnici-kodeksi. U nastavku se daju kodeksi koji su usaglašeni između entitetskih zavoda.

PRILOG 1

KODEKS ŠIFARA ZA PITANJE O NACIONALNOJ – ETNIČKOJ PRIPADNOSTI

Nacionalna - etnička pripadnost	šifra
Nacionalno se izjasnili:	
Bošnjaci (Muslimani)	01
Crnogorci	02
Hrvati	03
Makedonci	04
Slovenci	05
Srbi	06
Jugoslaveni.....	07
Albanci	08
Austrijanci	09
Bugari	10
Česi	11
Grci	12
Italijani	13
Jevreji	14
Mađari	15
Nijemci	16
Poljaci	17
Romi	18
Rumuni	19
Rusi	20
Rusini	21
Slovaci	22
Šokci.....	23
Bunjevci.....	24
Turci	25
Ukrajinci	26
Vlasi	27
Ostali (upisana nacionalna pripadnost koja nije naprijed navedena)	28
Nisu se nacionalno izjasnili ni opredijelili	41
Izjasnili se u smislu regionalne pripadnosti (Bosnac, Hercegovac, Krajišnik, Sremac, Slavonac...)	42
nepoznato	99

KODEKS ŠIFARA ZA PITANJE O VJEROISPOVIJESTI

Vjeroispovijest	šifra
islamska (muslimanska)	01
judaistička (mojsijeva, jevrejska)	02
katolička	03
pravoslavna	04
protestantska (evangelisti, adventisti, baptisti, Jehovini svjedoci)	05
vjeroispovijest koja nije navedena	06
nije vjernik (ateist)	07
nepoznato (upisan nečitak, nejasan odgovor ili odgovor nije upisan)	99

KODEKS ŠIFARA ZA PITANJE O ŠKOLSKOJ SPREMI

Školska sprema	šifra
bez škole.....	01
1-4 razreda osnovne škole.....	02
5-7 razreda osnovne škole.....	03
osnovna škola	04
srednja škola:	
- škole za zanimanja u trajanju 2-3 godine.....	05
- škole za zanimanja u trajanju od 4 godine i gimnazije.....	06
VKV specijalisti.....	07
viša škola i I. (VI) stepen fakultet.....	08
fakulteti i umjetničke akademije.....	09
Magisterij.....	10
Doktorat.....	11
Nepoznato.....	99

KODEKS ŠIFARA ZA STRANU DRŽAVU

Strana država **šifra**

Šifra zemlje prema **Kodeksu ISO 3166**

Skraćeni Kodeks

Albanija.....	008
Australija.....	036
Austrija.....	040
Belgija.....	056
Bosna i Hercegovina.....	070
Češka Republika.....	203
Danska.....	208
Francuska.....	250
Hrvatska.....	191
Iran (Islamska Republika)	364
Italija.....	380
Srbija	688
Kanada.....	124
Luksemburg.....	442
Makedonija (Republika bivše Jugoslavije).....	807
Holandija.....	528
Norveška.....	578
Novi Zeland.....	554
Njemačka.....	276
SAD.....	840
Saudijska Arabija.....	682
Slovačka (Slovačka Republika).....	703
Slovenija.....	705
Švedska.....	752
Švicarska.....	756
Turska.....	792
Ujedinjeni Arapski Emirati.....	784
Velika Britanija.....	826
nepoznato.....	999
nema strane države - ostaviti prazno ili.....	000

KODEKS ŠIFARA ZA PITANJA O AKTIVNOSTI

Pitanje	Mogući odgovori	Šifra
Aktivnost (zanimanje)		
	Standardna klasifikacija zanimanja (ISCO 88)	
	<u>Skraćeni kodeks</u>	
	funkcioneri i članovi zakonodavnih tijela, funkcioneri državnih tijela, udruženja i organizacija.....	11
	direktori velikih preduzeća, ustanova i njihovih dijelova.....	12
	direktori malih preduzeća, ustanova.....	13
	stručnjaci i naučnici fizikalnih, hemijskih, matematičkih i tehničko-tehnoloških nauka.....	21
	zdravstveni stručnjaci i stručnjaci bioloških, biotehničkih, biohemijskih i srodnih nauka.....	22
	stručnjaci za obrazovanje.....	23
	drugi stručnjaci i naučnici (u poslovnim, društveno-humanističkim i srodnim djelatnostima).....	24
	tehničari tehničkih struka.....	31
	tehničari i asistenti u zdravstvu, veterinarstvu, biologiji, biotehnici i srodna zanimanja.....	32
	saradnici vaspitača, instruktori, nastavnici praktične nastave i srodna zanimanja.....	33
	komercijalni, poslovno-upravni i javno-upravni stručni saradnici.....	34
	uredski službenici.....	41
	službenici za poslovanje sa strankama.....	42

uslužna zanimanja.....	51
modeli, prodavači i demonstratori.....	52
poljoprivredni, lovno-uzgojni, šumski i ribarski radnici.....	61
rudarska i građevinska zanimanja.....	71
obrađivači metala, mašinski monter, elektromonteri i mehaničari.....	72
precizni mehaničari, keramičari, staklari i štampari.....	73
neindustrijski prerađivači hrane, drveta, tekstila, kože i srodna zanimanja.....	74
rukovaoci mašinama.....	81
rukovaoci opremom u procesnoj indus- triji i sastavljači proizvoda.....	82
vozači i rukovaoci motornih vozila, pokretnih mašina i brodska posada.....	83
jednostavna prodajna i uslužna zanimanja.....	91
jednostavna poljoprivredna, šumarska i ribarska zanimanja.....	92
jednostavna rudarska, građevinska, pro- izvodna, transportna i srodna zanimanja.....	93
ribarska zanimanja.....	92
jednostavna rudarska, građevinska, pro- izvodna, transportna i srodna zanimanja.....	93
zanimanja za jednostavne poslove drugdje nerazvrstana.....	99
vojna zanimanja.....	01
nema zanimanja (penzioner, domaćica, učenik, student, invalid i dr.).....	00

Položaj u aktivnosti

Ako postoji zanimanje
(šifra različita od 00)

obavlja zanimanje u radnom odnosu
ili samostalno 1

ne obavlja zanimanje jer traži prvo ili
ponovno zaposlenje i sl..... 2

Ako ne postoji zanimanje
(šifra 00)

lice s ličnim prihodom
(penzioner-starosni, invalidski i porodični)..... 3

izdržavano lice
(domaćica, učenik, student i dr.)..... 4

lice na radu ili boravku u inozemstvu 5

ostali 6

nepoznato 9

Položaj u zaposlenosti

Ako je u pitanju "20a." i "27a." šifra "1"
zaokružiti jednu od šifara

zaposlenik 1

poslodavac..... 2

samozaposlenik..... 3

pomoćni član domaćinstva 4

nepoznato 9

PRILOG 2

SPISAK TABELA ZA NIVO BOSNE I HERCEGOVINE

U svim tabelama koje se daju u publikacijama starost se izražava u navršenim godinama. To je izvedeno obilježje koje se izvodi nakon kontrole osnovnog skupa.

Starost majke u trenutku rođenja djeteta se izražava u navršenim godinama života, a izračunava se na osnovu podataka o datumu rođenja djeteta i datumu rođenja majke.

Starost oca u trenutku rođenja djeteta se izražava u navršenim godinama života, a izračunava se na osnovu podataka o datumu rođenja djeteta i datumu rođenja oca.

Trajanje braka u trenutku rođenja djeteta se izražava u navršenim godinama života, a izračunava se na osnovu podataka o datumu rođenja djeteta i datumu sklapanja braka roditelja.

Prilikom tabeliranja podataka treba voditi računa o tome je li majka odsutna iz prebivališta duže od godinu dana i je li u inozemstvu. Ako jeste sva ova rođenja treba iskazati u tabeli kao posebnu kategoriju. Ovo je bitno zbog izrade procjena stanovnika.

a) Živorodeni

1. Živorodeni prema mjestu porođaja, stručnoj pomoći i bračnosti majke

Mjesto porođaja i pomoć pri porodu:

Zdravstvena ustanova

Drugo mjesto uz pomoć:

ljekara,
diplomirane babice,
drugog lica.

Bračnost:

prvi,
drugi,
treći i više,
vanbračno,
nahoče,
nepoznato.

2. Živorodeni prema spolu, redu rođenja i starosti majke

Starost majke: manje od 15 god., 15-19 itd., 55 i više (5-godišnje starosne grupe).

Red rođenja živorođene djece: prvo, drugo, treće, četvrto, peto i više, nepoznato.

3. Živorodeni prema starosti i godini rođenja majke i redu rođenja

Starost majke: pojedinačne godine starosti (12,13,... 49 i 50 i više, nepoznato) i godina rođenja majke (npr. u 2005. - starost majke 12 godina, a godina rođenja može biti 1993. i 1992).

Red rođenja živorođene djece: prvo, drugo, treće, četvrto, peto i više, nepoznato.

4. Živorodeni prema bračnom statusu, starosti i godini rođenja majke

Bračni status: u braku,
van braka.

Starost majke: pojedinačne godine starosti (12,13,... 49 i 50 i više, nepoznato) i godina rođenja majke (npr. u 2005. - starost majke 12 godina, a godina rođenja može biti 1993. i 1992).

5. Živorodeni po mjesecu rođenja i danu

Mjesec rođenja: januar, februar ... decembar.

Dan rođenja: prvi, drugi, itd. do kraja svakog mjeseca.

6. Živorodeni prema starosti majke i oca i redu rođenja

Starost majke i oca: manje od 15 god., 15-19 itd., 55 i više
(5-godišnje starosne grupe).

Red rođenja živorođene djece: prvo, drugo, treće,
četvrto, peto i više, nepoznato.

7. Živorodeni prema starosti i bračnosti majke i redu rođenja

Starost majke: manje od 15 god., 15-19 itd., 55 i više
(5-godišnje starosne grupe).

Bračnost:

prvi,
drugi,
treći i više,
vanbračno,
nahoče,
nepoznato.

Red rođenja živorođene djece: prvo, drugo, treće,
četvrto, peto i više, nepoznato.

8. Živorodeni, vanbračni prema starosti majke i redu rođenja

Starost majke: manje od 15 god., 15-19 itd., 55 i više
(5-godišnje starosne grupe).

Red rođenja živorođene vanbračne djece: prvo, drugo, treće,
četvrto, peto i više, nepoznato.

9. Živorodeni prema školskoj spremi majke i oca

Školska sprema majke i oca, nivo najviše završene škole:

bez škole,
1-4 razreda osnovne škole,
5-7 razreda osnovne škole,
osnovna škola,
srednja škola,
viša škola,
visoka škola,
magisterij,
doktorat,
nepoznato.

10. Živorodeni prema aktivnosti majke i oca

Aktivnost majke i oca:

aktivno lice koje obavlja zanimanje,
aktivno lice koje ne obavlja zanimanje,
lica sa ličnim prihodom,
izdržavana lica,
lica koja borave u inozemstvu,
nepoznato.

11. Živorodeni prema nacionalnoj pripadnosti i starosti majke

Nacionalna pripadnost prema klasifikaciji nacionalne pripadnosti

Starost majke: manje od 15 god., 15-19 itd., 55 i više
(5-godišnje starosne grupe).

12. Živorodeni prema nacionalnoj pripadnosti majke i redu rođenja

Nacionalna pripadnost prema klasifikaciji nacionalne pripadnosti.

Red rođenja živorođene djece: prvo, drugo, treće,
četvrto, peto i više, nepoznato.

13. Živorodena bračna djeca prema nacionalnoj pripadnosti majke i oca

Nacionalna pripadnost prema klasifikaciji nacionalne pripadnosti.

14. Višestruki porođaji prema starosti majke i spolu djeteta
po vrsti porođaja i vitalitetu

Starost majke: do 15 god., od 15 do 55 i više pojedinačne godine starosti.

Vrsta porođaja:

dvostruki,
trostruki i više.

Vitalitet djeteta:

živorođeno dijete,
mrtvorodeno dijete.

15. Živorodeni prema starosti majke i spolu djeteta u gradskim i ostalim naseljima

Starost majke: 10-14, 15-19, itd. do 55 i više (5-godišnje grupe starosti).

16. Živorodena bračna djeca prema starosti majke i spolu djeteta
u gradskim i ostalim naseljima

Starost majke: 10-14, 15-19, itd. do 55 i više (5-godišnje grupe starosti).

b) Mrtvorodeni

17. Mrtvorodeni prema spolu, redu rođenja i starosti majke

Starost majke: manje od 15 god., 15-19 itd., 55 i više
(5-godišnje starosne grupe).

Red rođenja: prvo, drugo, treće, četvrto, peto i više, nepoznato.

18. Mrtvorodeni prema starosti majke i spolu djeteta
u gradskim i ostalim naseljima

Starost majke: manje od 15 god., 15-19 itd., 55 i više
(5-godišnje starosne grupe).

19. Mrtvorodeni prema mjestu porođaja, stručnoj pomoći i bračnosti

Mjesto porođaja i pomoć pri porodu:

Zdravstvena ustanova.

Drugo mjesto uz pomoć:
ljekara,
diplomirane babice,
drugog lica.

Bračnost:
prvi,
drugi,
treći i više,
vanbračno,
nahoče,
nepoznato.

6. LITERATURA

1. Ustav Bosne i Hercegovine, 1995. (Aneks 4 Dejtonskog mirovnog sporazuma)
2. Uredbe sa zakonskom snagom o matičnim knjigama («Službeni list SRBiH» broj 20/92)
3. Zakon o matičnim knjigama Republike Srpske («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 18/1999)
4. Uputstvo o vođenju matičnih knjiga («Službeni list SRBiH» broj 21/93)
5. Uputstvo o vođenju matičnih knjiga («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 21/99)
6. Pravilnik o obrascima i načinu vođenja evidencije o jedinstvenim matičnim brojevima građana i o upisivanju matičnog broja u matične knjige («Službeni list SRBiH» br. 27/80 i 8/88)
7. Porodični zakon Federacije BiH («Službene novine FBiH» br. 35/05 i 41/05)
8. Porodični zakon Republike Srpske («Službeni glasnik RS» broj 54/02)
9. Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina («Službeni glasnik BiH» broj 12/03)
10. Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, («Službeni glasnik BiH» broj 5/04)
11. Zakon o državljanstvu («Službeni glasnik BiH» broj 13/99)
12. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državljanstvu BiH («Službeni glasnik BiH» br. 41/02,6/03,14/03 i 82/05)
13. Zakon o prebivalištu i boravištu državljana BiH («Službeni glasnik BiH» broj 32/01)
14. Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu («Službeni glasnik BiH» broj 29/03)
15. Zakon o statistici Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH» broj 26/04)
16. Zakon o statistici u Federaciji Bosne i Hercegovine («Službene novine Federacije BiH» broj 63/03)
17. Zakon o statistici Republike Srpske («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 85/03)

18. Dr. Alice Wertheimer-Baletić: »Demografija (stanovništvo i ekonomski razvitak)«, Informator, Zagreb 1982.
19. Dr. Alice Wertheimer-Baletić: »Stanovništvo i razvoj«, MATE, Zagreb, 1999.
20. Handbook of Vital Statistics System and Methods, Studies and Methods, Series F No. 35, Volume I., United Nations, New York, 1991.
21. Principles and Recommendations for a Vital Statistics System, Revision 2, United Nations, New York, 2001)